

Методична розробка «Культурологія. Конспекти лекцій та семінарів з посиланнями на інтернет джерела»

Людмила Грінченко, викладач ВСП «Полтавський фаховий коледж Національного університету харчових технологій»

Анотація: У матеріалі на заявлену тему авторка розміщує короткий варіант лекцій та конспектів з курсу «Культурологія». Також надані посилання на інтернет джерела, де можна отримати відеоінформацію по кожній темі, або окремих питаннях. До багатьох конспектів додані творчі завдання. Призначено для студентів, що навчаються дистанційно, або за індивідуальними графіками.

Тема 1. Культурологія як наука та навчальна дисципліна

Культурологія є системою знань про сукупність, закономірності існування та розвитку, людське значення та способи пізнання культури. Культурологія поділяється на фундаментальну (охоплює теорію та історію культури людства і складається з багатьох окремих культур) і прикладну (досліджує питання управління культурою, культуроохоронну діяльність та ін.). **Предметом** вивчення культурології є культура як цілісність, система, як синтез знань про сутність і закономірності її існування та розвитку, значення культури для людства, способи її пізнання, а також різні сфери, форми, норми культурного життя.

Культура (від лат. – обробка, виховання, освіта) налічує сьогодні близько 500 визначень. Можна виділити три основних наукові підходи: *антропологічний* (культура – це вся матеріальна та нематеріальна діяльність людей); *соціальний* (культура – це вірування, цінності та норми поведінки, які організують соціальні зв'язки); *філософський* (культура – категорія філософська, поняття її структура, закономірності розвитку досліджуються філософією історії та філософською антропологією). Отже, **культура** – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, які відображають активну творчу діяльність людей в освоєнні світу, в ході історичного розвитку суспільства. Основними формами духовної культури є **міфологія, релігія, філософія, мистецтво** (унікальний спосіб чуттєвої об'єктивізації руху свідомості). Види мистецтва: графіка, живопис, скульптура, художня фотографія, прикладне мистецтво, архітектура, дизайн, мистецтво пантоміми та хореографії, кінематограф, комп'ютерна графіка, музика (вокальна, інструментальна), література, живе слово, акторська гра, створення «віртуальної реальності»

Типи культури: *загальнолюдська; суперкультура* (культура створена конкретним суспільством, що передається із покоління у покоління); *субкультура* (сукупність переконань, цінностей, норм, зразків поведінки, характерних для певної спільноти, як національні, професійні та ін.); *контркультура* (модель певної групи, яка протистоїть до панівної субкультури);

девіантна культура (різновид субкультури групи із соціально відхиленою поведінкою); *особистісна культура* (культура конкретного індивіда).

Види культури: *культура суспільства; культура колективу; культура особистості; інформаційна культура; професійна культура; культура здоров'я.*

Форми культури: *висока культура (елітарна: музика, живопис, література); народна культура (фольклор, пісні, танці, міфи, казки); масова культура (розрахована на масове споживання).*

Функції культури: *адаптаційна* (дає можливість кожному індивідууму прилаштовуватися до існуючих у суспільстві оцінок і норм поведінки); *пізнавальна* (дає можливість людині ознайомитися зі знаннями, необхідними для освоєння природи, пізнання соціальних явищ); *аксіологічна* (формує ціннісні орієнтації людини, коригує норми поведінки); *інформаційна* (культура є засобом, що виробляє інформацію, пристроєм, що запам'ятовує її, визначає програму дій); *комунікативна* (виконує передачу культурних цінностей, їх засвоєння шляхом мови, музики, зображення і т. п.); *нормативна* (поширення відповідних норм поведінки, які суспільство диктує людині, у відповідності з якими формуються способи поведінки); *гуманістична* (культура як реалізація верховних цінностей шляхом культивування людської гідності); *людинотворча* (культура виявляє і культивує сутнісні сили людини, їх соціальне і духовне возвеличення); *виховна* (виступає універсальним фактором саморозвитку людства, людини); *світоглядна* (синтезує в цілісну форму систему чинників духовного світу людини).

ЮНЕСКО про культуру: Культура є сукупністю неповторних і незамінних цінностей. Всі культури становлять єдине ціле у спільній спадщині людини. Жодна культура не може претендувати на право бути універсальною; Культура є фундаментальним аспектом процесу розвитку, який сприяє зміцненню незалежності, суверенітету й самобутності народів. Освіта є прекрасним засобом передачі національних і універсальних культурних цінностей.

Феномен культури – це єдність перервного і неперервного. Законом розвитку культури є спадковість. Будь-яка культура одночасно є традиційною і новаторською.

Найвищими цінностями, що прийшли до нас з давніх часів вважаються **істина, добро, краса**. Культура змінювала і змінює не тільки матеріальні цінності, ідеї, а й самих людей. Європейці почали використовувати китайський спосіб обробки землі – висівати зерно у рядки, а не просто розкидати по полю. Використання паперу, пороху, компасу швидко поширилися у народів світу. Каву найперше вирощували у Ефіопії, дріжджовий хліб, вершкове масло у Єгипті, майонез у Франції. А який вплив мали поява гончарного круга, ткацького верстата, , використання природних сил вітру, води, корисних копалин, винахід двигуна внутрішнього згорання, електроенергії, радіо, телеграфу, комп'ютера. Основою культури є знання і праця людини. Людина має засвоїти культурні надбання людства, щоб краще задовольнити свої потреби. Дякуючи культурі, людина сягає до вершин людськості у собі. Культура є одночасно і фундаментом і будовою особистості.

Розширене поняття культура близьке до поняття **цивілізація** (від лат. громадський, державний) – рівень соціального прогресу суспільства на певному історичному етапі розвитку. Цивілізацію розглядають як етап розвитку, коли виникають класи, держави, письмо. (**Освальд Шпенглер** (1880-1936) – у праці «Присмерк Європи» стверджує, що всесвітня історія розпадається на історію восьми замкнених у своєму розвитку великих культур: китайської, вавилонської, єгипетської, індійської, античної, візантійсько-арабської, західноєвропейської і культури майя, що мають період «життя» 1000р. він відмовився від пошуків законів розвитку, замінюючи їх долею) Дехто розглядає цивілізацію, як сукупність культур всіх народів світу (**Арнольд Тойнбі** (1885-1975) - англійський історик, соціолог – розчленував історію людства на локальні цивілізації, а в основу цивілізації поклав релігійну приналежність. «Творча меншість» виступає рушійною силою розвитку і веде за собою «інертну більшість». Коли меншість не здатна розв'язати проблеми, вона втрачає свій авторитет і стверджує владу насильством, перетворюючись на «пануючу меншість»). Культура і цивілізація поняття не тотожні. **Цивілізація** – це одночасно і окультурена природа людини, і засоби її перетворення, і засвоєння

людиною культури життя навколишнього середовища, і сукупність суспільних відносин, як форм суспільної організації культури.

<https://www.youtube.com/watch?v=qtgkxrgdHug>

Завдання для самоперевірки:

1. Заповніть таблицю: Вплив культури на формування моральних якостей працівника:

Професійні якості	Особисті якості	Професійні відносини
-------------------	-----------------	----------------------

2. Як ви розумієте слова О. Шпенглера: «людство – порожнє слово... людство для мене лише зоологічне явище. Я не бачу ні прогресу, ні мети, ні шляху людства, окрім як у головах європейських філософів-прогресистів»?

Тема 2. Форми існування прадавніх культур

Людина вийшла з темного царства палеоліту. Проте на драбині біологічної еволюції вона одержала вирішальну перевагу над усіма іншими видами: тварина теж дещо знає, але вона не знає про своє знання; розум та уява людини порушили неусвідомлювану гармонію її тваринного існування, вивели її за межі природи, часткою якої вона однак залишилася. Найдавніше місто Ієріхон виникло біля 10 тис р. тому, а стародавні держави утворилися на рубежі 4-3 тисячоліть до н.е. Первісний спосіб життя зберігся у деяких народів до нашого часу. Епоха первісної культури найтриваліша у людській історії. **Синкретизм**(від грец. поєднання) відмінна риса первісної культури, інша – **неписемність**, також **гомогенність** — однорідність, **табуїзованість**, **ритуальність**. Мова була примітивна, головним інформаційним каналом була трудова діяльність та велика кількість ритуальних обрядів. Початковою формою організації суспільства було **стадо** або **праобщина**, основні галузі господарства – **збиральництво**, **рибальство** та **мисливство**, а перші знаряддя праці – **рубило**, **скребла**, **гостроконечники**. Виникли практичні знання – медицина, фармакологія, токсикологія, лічба, вимірювання відстаней, часу. З'являється зародки **піктографії**(малюнкowego письма), зображення (первісна графіка, декоративне мистецтво), скульптури, музики, танцю, усної народної творчості, тобто мова

йде про зародки мистецтва. Віра в одухотворення природи постає у **міфах**, які пояснювали світобудову, давали розуміння відносності панування розуму у світі, в якому живе людина. Поезія міфів – перша форма літературної творчості. У міфах закріплюються практичні навички господарської діяльності. Міфологія втілювала в собі початкові форми духовної культури. Поряд із міфологічним світоглядом виникають перші релігійні вірування: **магія** (від давньогрецького - ворожба) - віра в існування надприродних засобів впливу на навколишній світ, це система прийомів, заснованих на вірі в можливість примусити надприродні сили здійснити бажане; **фетишизм** (від португальського - річ для чаклунства; фетиш означає талісман, амулет) - віра в існування *надприродних* властивостей у матеріальних предметів, поклоніння предметам найближчого оточення людини (як правило, неживим); **тотемізм** (мовою одного з індіанських племен "тотем" - його рід) - віра в надприродну спорідненість людських колективів із певними видами тварин, рослин чи явищ; **шаманство** - віра у можливість спілкування людини з духом, яка доступна древнім професійним служителям культури - шаманам, які здатні приводити себе в екстатичний стан (евенкійською мовою "шаман" означає "несамовитий") і виступати нібито в ролі *посередника* між людиною і духами; **анімізм** (від лат. *anima* - душа) - віра в існування у матеріальних об'єктів і процесів надприродних двійників, тобто це віра в душу і духів людського тіла, тварин, знарядь праці, війни, хвороби тощо.

Вік металів породив нові ремесла (ткацтво, гончарство, використання колеса), будуються кораблі з веслами та вітрилами, кам'яні споруди, вершиною розвитку духовної культури первісного суспільства - було створення писемності та епосу.

Завдання для самоперевірки:

1. Для чого характерно невиділення прекрасного і потворного, істинного і фальшивого, добра і зла?
2. Назвіть не менше 10 ритуалів або табу первісної людини.
3. Чому міфи не вчать моралі?

Тема 3. Поняття етносу. Українська культурна ідентифікація

<https://www.youtube.com/watch?v=Q7tWfDBI9-c>

Людина може бути цивілізованою (освіченою, умілою), але малокультурною, якщо вона бездуховна, тобто сенс її діяльності не обумовлений світовою та вітчизняними культурами. У певному розумінні історія людства – це історія становлення людських цінностей, а справжня культура окремої людини твориться власними зусиллями. Продукти культури присутні як аспект будь-якої діяльності, це не обов'язково є речі, це можуть бути відносини, знання, але в них маніфестуються життєві сенси культури. **Суб'єктами** процесу розвитку культури виступають суспільство в цілому, різні соціальні групи, окремі особи. Поняття **народ** поєднує уявлення про такі соціальні групи як плем'я, народність, національність, нація. Народ(**етнос**) – історично усталена на певній території стійка біо-соціальна сукупність людей, які мають спільні риси, особливості культури, мови, усвідомлюють свою єдність, свій генетичний зв'язок з представниками цієї ж групи та відмінність від інших. Людина сприймає себе нащадком попередніх поколінь. **Етнос базується не за «нащадок по крові», а на самосвідомості людей.** Народ, як етносоціальна спільнота поєднує людей різного етнічного походження. **Національна самосвідомість** обумовлюється почуттям причетності як до певної етнічної, так і до певної національної культури, які можуть не збігатися («канадські українці», «американські китайці»). Українська національна культура є своєрідним сплавом власної етнокультурної спадщини з ідеями та цінностями, які визнаються більшістю людського світу. 1187р. в Іпатіївському літописі згадується назва Україна, 1189р. у «Повісті минулих літ» згадується «Галицька Україна». Поняття «Русь» і «Україна» були синонімами. **Україногенез** розпочався у ранньому середньовіччі (5-7ст.), за іншою версією від часів трипільської культури. Період неоліту на теренах України ознаменований буго-дністровською (7500р. тому, західне Приазов'я та степове Подніпров'я) та **трипільською** (5-3 тис р. до н.е.) культурами. Трипільці розселилися на Правобережжі, займалися землеробством, скотарством, **перейшли від мотичного до орного землеробства.** Відомі як невеликі так і великі поселення - площею 100-300 га, як з радіальною, так і з квартальною забудовою. Типовим було житло з каркасно-стовповою конструкцією з дерев'яними стінами та глиняним перекриттям. Усередині хата

поділялася на окремі кімнати, стіни будівлі розписані, були і двоповерхові хати. Для культури характерно розмаїття різних форм керамічного посуду, багато мальованого орнаментами. Також трипільці знали ткацтво, обробляли шкіри, використовували обробку металу. На межі первісності та Давнього світу, віку міді та віку бронзи, близько 2000р. до н.е. трипільська культура поступово занепала.

Історія України починаючи з Русі входила в духовний простір Західної Європи. Українська мова входить до складу індо-європейської мовної системи, її формування завершилося вже в 11-12 ст. Процес втрати навичок уживання національної мови поступово приводить до руйнування національної культури. Рушійною силою, яка активізує процес формування національної свідомості є національна ідея – усвідомлене визначення мети, яка об'єднує, мобілізує націю на подальший розвиток.

Завдання для самоперевірки: напишіть есе на тему

1. До чого приводить відсутність у народу національної ідеї?
2. Чому рашистські ідеологи та пропагандисти раніше стверджували наративи про братні російський, український та білоруський народи, а тепер стверджують, що українського народу немає взагалі?

Тема 4. Особливості культури Месопотамії та Єгипту. Індія. Китай

<https://www.youtube.com/watch?v=qNnxzTk4xls>

Культурні цивілізації Єгипту, Дворіччя, Палестини, Ірану, Індії та Китаю відносять до культури **Стародавнього Сходу**. Стародавній Єгипет (4-1 тис. р. до н.е.) – типова східна деспотія, фараон вважався живим божеством. Перший фараон – Менес, заснував першу династію, а всього їх було 30, столиця - Мемфіс. У 332р. до н.е. Єгипет завоював О. Македонський, з 30-го р. до н.е. – це провінція Римської імперії. Пантеон зооморфних богів: **Осіріс, Ізіда, Гор, Амон**, головний бог **Ра**. Єгиптяни вірили, що після смерті продовжує існування двійник **Ка**, тому бальзамування та багато речей у гробницях. У кінці життя **Страшний суд**, на якому померлий мав право себе захищати. Досягненнями культур єгиптян є своєрідна архітектура – храми, колони, статуї. Використовували **модуль**

«золото перетину» - число **1,618**. Найбільш відомі: **Карнакський храм (Фіви)** – площа 5,5 тис. кв. м, 134 колони, 12 центральних – висотою 21 м, обхват - 10 м, покриті сюжетними лініями; **Сфінкс** - висота – 20 м, розмір рота - 2,32 м, вуха – 1,97 м, між передніми лапами може поміститися храм; **Піраміди**, розташовані на плато Гіза, найбільша піраміда **Хеопса** висотою 146 м, довжиною сторони основи - 230 м, складена з 2300000 кам'яних блоків, від 2,5 до 70 тон вагою. Тільки поблизу Каїра налічується 67 пірамід. Єгиптяни для письма використовували ієрогліфи, писали на папірусі, камені. Знайдено описи хвороб та способи їх лікування. Вміли **обчислювати площу трикутника, об'єм циліндра, поверхню півкулі, жерці провіщали затемнення Сонця, періоди розливу Нілу**.

Шумерська культура (Ірак) виникає наприкінці 4 тис. до н.е., проіснувала 1,5 тис. років і була колискою всього людства. Шумери **винайшли клинопис на глиняних табличках, колесо, гончарний круг**, виплавляли бронзу, кольорове скло, створили **першу професійну армію, кодекс законів**. Їх астрономічний рік складався з **365 днів**. Не маючи каменю, будували з цегли **зіккурати** – багатоярусні східчасті культові споруди зі святилищем головного бога на верхньому ярусі, деякі висотою до 40 м. створили **«Сказання про Гільгамеша»**. **Вавилонське царство** (І половина II тис. до н.е.). Розквіт за 6-го царя Хаммурапі (збудовано багато храмів, жертовників, веж, богів, **«Закони царя Хаммурапі»**). Після завоювання асирійцями культура занепадає на 500 років, а потім знову розквіт, апогей за царя Навуходоносора II (605-562 рр. до н.е.). Вавилон обнесений величезними укріпленими мурами, за рівнем матеріального розвитку перевершив усі попередні культури. **Вавилонська вежа** (храм бога Мардука, висотою 90 м), **«Висячі сади Семираміди»**.

Ассирійська держава. З кінця 9 ст. до н.е. – наймогутніша держава Близького Сходу. Ассирійці трансформували релігію, мистецтво, культуру Вавилону, (як римляни у греків). Архітектура – **фортеці і палаци, розписи і рельєфи** палаців прославляли силу і могутність царів, панували скульптури хижих звірів, рельєфні зображення крилатих **биколоудей** (бик-шеду) – охоронців царських палаців. Рельєф **«Поранена левиця»** (7 ст. до н.е.) – найкращий зразок

скульптури у всій Передній Азії. Цар Ашшурбанапал зібрав **найбільшу бібліотеку клинописних табличок** (десятки тисяч).

Культура Палестини. У 12ст. до н.е. дві групи племен – **ізраїльтяни** і **іудеї** завоювали корінне населення – ханаанеїв. Утворилося **Ізраїльське царство**, яке 935р. до н.е. розпалося на 2 держави: Ізраїльське царство було завойоване і знищене асирійцями в 772р. до н.е., а Іудейське – у 586р. до н.е. пережило навалу вавилонян. Єрусалим було розорено, населення розселено. Після падіння Вавилонського царства у 538р. до н.е. перський цар Кір II дозволив іудеям повернутися до Палестини. Перське панування змінилося греко-македонським, у 63р. до н.е. Іудея потрапила під владу Риму. У 70 р. до н.е. Єрусалим було зруйновано військами імператора Тіта. Більшість євреїв розсіялися по різних державах. Основа єврейської культури- монотеїстична релігія з єдиним богом Яхве – він вседержитель, ніким не бачений, але усюдисущий, а євреї богообраний народ . Найбільша пам'ятка - **Біблія**.

Культура Ірану (**Перська культура**). Провідним релігійно-філософським вченням є **зороастризм**, основні положення якого викладені у Авесті - зведенні законів, заклинань, молитов. Вчення **Заратустри**: єдиний бог добра, світла, життя Ахура-Мазда був творцем світу, поряд нього дух зла Ангро-Манью уособлює морок, смерть і чинить зло людям. **Людина вільна вибирати між добром і злом**, але повинна думками, словами, діями боротися проти зла. Заратустра виступав проти кривавих жертвоприношень. Перські царі Кір II і Дарій I будують грандіозні палаци, гробниці, міста. **Гробниця царя Мавсола в Галікарнасі** – одне із 7 чудес світу (звідси слово мавзолей). А вчення про кінець світу прослідковуються у християнстві та ісламі.

Культура **Стародавньої Індії** створена багатьма народами, що жили тут у III-II тис. до н.е. Ієрогліфічна писемність, пізніше санскрит з 55 літер, ним написані **Веди** – велике зібрання текстів у віршах та прозі; **брахмани** – тексти релігійного змісту, що пояснюють ритуали, **араньяки** і **упанішади** - філософські трактати. Культ богів **індуїзму**: Брахма (творець), Вішну (охоронець), Шива (руйнівник). У 6 ст. до н.е. формується дві течії – **джайнізм** (відкрив доступ до общини чоловікам і жінкам усіх каст, проповідував аскетизм) та **буддизм** (став першою

світовою релігією). У Індії винайшли шестидесятинну систему обчислення, яку араби вдосконалили до десятичної, знали, що Земля обертається навколо своєї осі, широко використовували лікувальні властивості трав. «Махабхарата» складається із 100 000 двовіршів.

Культура **Стародавнього Китаю** сягає II тис. до н.е.. Китайці винайшли **компас, папір, порох, спідометр, ієрогліфічне письмо, туш, книгодрукування, календар, фарфор, число π – відношення довжини кола до діаметра, каталог зірок**, вони заснували **конфуціанство, даосизм**. Однією з найдавніших літературних пам'яток є «**Книга пісень**», архітектурних споруд – «**Велика китайська стіна** (4-3 ст. до н.е.)» спочатку довжиною 750км, загалом 6350км.

Культура **Стародавньої Японії** поглинула і переробила традиції індуїзму, конфуціанства, даосизму, буддизму, надавши їм неповторних рис. **Синтоїзм** – національна релігія японців: мікадо(імператор) – нащадок духів неба, а кожен японець нащадок духів другого розряду – ками. Синтоїзм містить житейські приписи: дотримуватися чистоти та природного порядку речей. **Здатність робити чуже своїм і доводити до досконалості – риса самобутності японської культури**. Забарвлення колон червоним лаком, вигнуті краї черепичних дахів, кам'яна платформа, на якій зведені споруди були нововведенням у японському зодчестві.

Завдання для самоперевірки:

1. Заповніть таблицю «Релігії народів Стародавнього Сходу»

Назва країни	Символи віри	Обрядовий культ
Назва релігії		

2. Назвіть найвідоміші винаходи мешканців країн Стародавнього Сходу.

Тема 5. Антична культура

<https://www.youtube.com/watch?v=RwMfhH5sLA4>

Грецька культура, починаючи з доби Ренесансу в Європі, сприймалася як історичне диво. Адже вона залишила, крім усього іншого, таку величезну кількість понять і термінів (фізичних, метафізичних, політичних, мистецьких), що дослідник античності Я. Бургхарт мав усі підстави сказати: **"Ми бачимо очима греків і розмовляємо їхніми зворотами мови"**. Епоха античної (з лат.

давній) культури починається з «міст держав» у **I тис. до н.е.** і завершується руйнуванням Римської імперії у **5 ст. н.е.** Олімпійські ігри на честь Зевса проводилися з **776 р. до н.е.**, але були й інші ігри.

У 8-7ст до н.е. міфологічні поеми Гомера «Ілліада» (**Троянська війна**) та «Одісея» (повернення царя Одісея з Трої до Ітаки), Гесіода «Теогонія» та «Труди й дні». Згодом головними галузями стають філософія і мистецтво. **Фалес Мілетський, Піфогор, Геракліт, Демокріт, Платон, Арістотель, Сократ, батько історії – Геродот, лікар – Гіппократ** (лікувати треба не хворобу, а людину, загалом 70 творів з медицини). Мистецтво у різноманітних видах: **архітектура, скульптура, живопис, декоративно-прикладне мистецтво, лірична поема, драма, театр.** 1.Творцями античної культури були древні греки, які називали себе еллінами, а свою країну Елладою. 2.Основою грецького мистецтва була міфологія, де життя для елліна не тільки боротьба а й радість, що породжує усмішку. 3.Художня творчість Еллади вперше установила реалізм як норму мистецтва. 4. Головна мета грецького мистецтва – людина, як найвище творіння природи. 5. Грецьке мистецтво стає на шлях гуманізму, тобто створення краси, яка рівнозначна добру, фізичній і духовній досконалості людини. **Ідеальна краса породжує в людині устремління до самовдосконалення.** Грецький храм призначений винятково як приміщення для статуї божества у вигляді ідеального образу людини. У грецькій архітектурі вирізнялися три стилі: дорійський (**храм Зевса в Олімпії**), іонійський (**Храм Артеміді в Ефесі**), та корінфський (легкий з пишними прикрасами), що відрізнялися за виглядом колон та верхньої частини будівлі. Грецька колона – це абсолютна завершеність окремих частин і цілого. **Акрополь** (верхнє місто) Афін включав: **Парфенон** (дорійський ордер, золото та слонова кістка, храм і державна скарбниця, у будівлі, як і в людському тілі, немає ні прямих, ні рівних площин: усі лінії дещо вигнуті, а вісі колон, якщо їх продовжити вгору – перетинаються в одній точці на висоті двох кілометрів), **Храм Ніки** (безкрилої, бо жителі хотіли, щоб богиня перемоги назавжди залишилася в місті, іонійський ордер, білий мармур), **Храм Ерехтейон** (присвячений Афіні, Посейдону і міфічному царю Ерехтею, єдиний,

що має асиметричний характер, вперше в світовій архітектурі у західному портику роль **колон виконували скульптури жіночих постатей - каріатід**).

Архітектура і скульптура складала єдине ціле. **Фідій – автор скульптур Зевса, Афродіти, «Колоса Родоського», «Лаокоон»**. Яскравим віддзеркаленням живопису була грецька кераміка, різноманітна за формою: чорнофігурні, червонофігурні вази.

Класичний період (5-4ст. до н.е.) **породив мистецтво театру**. Ритуальне закляття козла на честь бога Діоніса породило козлину пісню – **«трагос оде»**, пісня веселої команди сподвижників Діоніса – **«комос оде»**. Батько трагедії **Есхіл та Софокл, психологічної драми – Еврипід, автори комедій – Аристофан і Менандр**.

Елліністичний період (4-1ст. до н.е.): створюються бібліотеки, Евклід «Начала», Аристарх (Земля обертається навколо Сонця), Гіппарх поняття довготи і широти, відстань від Землі до Місяця. Ератосфен обчислив довжину кола земної кулі.

<https://www.youtube.com/watch?v=K5cHlJvB8zM>

Завдання для самоперевірки: 1. Наведіть докази твердженням: 1. Світ богів – це образи досконалості, але піклуватися про людей – не їхня справа. 2. Зухвальство і відплата – не тільки моральні, а й політичні поняття. 2. Назвіть причини, чому давні греки так цікавилися філософією та іншими науками. 3. Культ краси і освіченості стародавнього грека: якою була модель особистості вільного грека?

Тема 6. Культура Стародавнього Риму

<https://www.google.com/search?client=opera&q=Культура+стародавнього+Риму+відео&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:abf954b8,vid:CycA8eTJiKQ,st:0>

У кінці II – на початку I тис. до н.е. місцеве населення Апеннінського півострова було витіснене прибульцями з придунайських територій – **італіками**, серед яких кількістю і розвитком виділялися **латини**. **Періоди розвитку античної римської культури: царський** – до 510р. до н.е. (домінує культура **етрусків**, більшість пам'яток – гробниці з розписом, теракотові похоронні урни **канопи**, на кришках яких - погруддя небіжчиків з радісним обличчям, відкритими очима, емблема

Риму – **«Капітолійська вовчиця»**); **республіканський** - 509 р. до н.е. – 30 р. н.е.(завойовницькі походи, падіння Карфагена 146 р. до н.е., громадянські війни, еллінізація мистецтва, вчений **Варрон** залишив не менше 500 книг, **Тит Лукрецій Кар** автор поеми «Про природу речей», **Цицерон** автор трактатів «Про природу богів», «Про обов'язок», «Про закон», «Парадокси»); **імператорський** – 30 р. – 476 р.(**реформи Юлія Цезаря, Октавіана Августа**, ідея величі і вічності Риму, філософи-стоїки: **Сенека, Марк Аврелій**, лікар **Клавдій Гален**, митці **Вергілій** «Енеїда», **Горацій** «Послання», **Овідій** «Метаморфози», «Мистецтво кохання» **Гай Петроній** - автор першого роману «Сатирикон», історики **Тит Лівій** «Римська історія», **Тацит** «Історія», «Аннали», філософ-мораліст **Плутарх**).

Римська античність запозичує більшість ідей і традицій грецької культури. Та римляни збагатили грецьку культуру **відкриттями у сфері будівельної техніки**, вони першими використали **бетон**, поєднавши його з цеглою, широко використовували **арку, склепіння, купол**. Дев'ять грандіозних **акведуків** постачали водою Рим, а деякі дороги збереглися донині. Владу імператорів підкреслюють **прекрасно сплановані міста, знамениті терми, амфітеатри**. Римська архітектура велична, досить ефектна, значно вища від балочної конструкції грецького храму. **Колізей** – амфітеатр, що вмещав одночасно 50 тис. глядачів, арена мала рухому підлогу, яка могла підніматися і опускатися, заповнюватися водою. **Пантеон** – «храм усіх богів» (118-125pp.) – велична купольна ротонда з великим внутрішнім простором (висота 42,7м, купол 43,2м в діаметрі без єдиної опори, масивні стіни товщиною 6м, що підтримують громаду, дев'ятиметровий отвір у куполі заповнює храм морем світла). **Римський скульптурний портрет** бере свій початок з традицій знімати з обличчя покійного воскову маску. Скульптори відтворювали обличчя та тільки відкривали очі та додавали до маски потилицю. Внаслідок культурного обміну з Єгиптом, де майстри працювали з базальтом, у Римі використовували мармур. Римський портрет – **це ніби сама історія Риму, переказана в обличчях**. З розвитком суспільного життя з'являється статуя римлянина, закутаного в тогу (тогатус). У 79 р. н.е. Виверження Везувію засипало декілька міст: **Помпея**,

Стабія, Геркуланум – розкопки виявили чудово впорядковане місто з будинками, прикрашеними фресками і мозаїчними підлогами. Протягом століть Рим здійснив еволюцію від полісу до імперії, від громадянина до підданого. **Римське право** стало основою всієї європейської юриспруденції (закони XII таблиць). Принцип «Хліба та видовищ» мав світоглядницьке значення. У **395** році Римська імперія розпалася на **Західну** – латинську (476 р. впала під навалом германців) і **Східну** - грецьку.

<https://www.google.com/search?client=opera&q=Культура+стародавнього+Риму+відео&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#fpstate=ive&ip=1&vld=cid:930afcaa,vid:tOPM5BENjTQ,st:0>

Завдання для самоперевірки: 1. Як ви розумієте слова Горация «Полонена Греція перемогла свого некультурного переможця»? 2. « Час людського життя – мить, його суть – вічний плин, відчуття – неясне, будова всього тіла – тлінна, душа – нестійка, доля – таємнича, слава - недостовірна» - що мав на увазі Марк 3. Яке право стало основою європейської юриспруденції?

Конспект до семінару 2. **Українська культура на перехресті скіфо-сарматського та античного світів**

У I тис. до н.е. в українському Причорномор'ї та Криму з'явилися народи іраномовної групи, які не мали своєї писемності, але здійснили відчутний вплив на подальший культурний розвиток українських земель.

Першим народом, ім'я якого зберегла історія на теренах України були **кіммерійці**. Вони з'являються в українських степах наприкінці бронзового віку (2800-1200 р. до н.е.). Давньогрецький поет Гомер у поемі "Одіссея" писав, **що їхня країна знаходиться біля входу до потойбічного світу**. Вони одними з перших почали виплавляти залізо спочатку тигельним, а потім сиродутним способом за допомогою горна, їхні майстри навчилися кувати залізо й виготовляти високоякісну сталь. Кіммерійці швидше за інші народи перейшли до кочового господарства. Прикладом їхньої майстерності є мечі, довжиною 1 м 8 см з бронзовим руків'ям, знайдені у Суботівському городищі на Чигиринщині. З'явилися залізні наконечники для стріл. Кіммерійці успішно воювали з Урарту, Ассирією і не встояли перед скіфами. Через Кавказ кіммерійці з боями почали відходити в Передню Азію.

Протягом I тис до н. е. у Криму жили **таври** нащадки частини кіммерійців (від грецького слова "таброс" - тур, бик). Вони були працелюбні й мужні люди, займалися в горах скотарством, у долинах - землеробством, у прибережних районах - рибальством. Мали високо-розвинуті гончарство, ткацтво, виготовляли речі з каменю, дерева та інших матеріалів. З ім'ям таврів сучасники називають нинішній Кримський півострів Тавридою, Таврікою, Таврією.

Культура скіфів. У VII ст. до н. е. на території півдня України з'явилися племена скіфів, які слідом за кіммерійцями прорвалися в Передню Азію розгромили Мідію, пронеслися по Сирії, Палестині, дійшли до володінь давнього Єгипту й змусили фараона Псамметиха дати їм великий викуп. Панування скіфів у Передній Азії закінчилося тим, що мідійський цар Кіаксар запросив на бенкет скіфських царів і перебив їх. Залишки скіфів через 28 років повернулися в Північне Причорномор'я, яке вважали своєю батьківщиною. Незабаром величезна територія від Дунаю до Дону й від Чорного моря до Києва опинилася під їхньою владою. Наприкінці **VI ст. до н. е.** утворилася держава **Скіфія**. Влада царів була спадковою, а суспільство складалося з общинників, воїнів та жерців. Населення Скіфії ділиться на : скіфів-орачів, скіфів-кочівників, скіфів-землеробів та царських скіфів, структура суспільства яких була ідеально пристосована до умов кочування і ведення війни. Серед скіфів підтримувалися традиції хоробрості, ненависті до ворогів і одночасно військової дружби, побратимства та стійкості, вірності своїм обрядам і звичаям. Справжнім багатством скіфів були коні, непоказні на вигляд і невибагливі до кормів, вони не знали собі рівних у бігові на далекі дистанції. Скіфи випасали багато овець, значно менше кіз. Траплялися в них і верблюди. У зоні Правобережного Лісостепу мешкали скіфи-орачі. Завдяки широкому застосуванню плуга, зернове землеробство осілих племен швидко розвивалося й фактично перетворилося на товарне виробництво. Із зернових культур переважно вирощували пшеницю, просо, ячмінь, жито. Культивували також горох, нугу, чуфу, вигну, сочевицю, часник, цибулю. Залізо виплавлялося з болотних руд у спеціальних горнах. Майстри вміли робити різні сплави й зварювати метал. Виготовляли зброю, сокири, стамески, долота, бурави, інші знаряддя, прикраси. Осілі племена ліпили

з глини різний посуд, пряслиці, грузила, навчилися лощити свої вироби. Скіфське мистецтво добре відоме в основному завдяки предметам з поховань – **скіфських курганів** – культових пам'яток VII–III ст. до н.е., виділяється *скіфський звіриний стиль*. Неперевершеним шедевром елліно-скіфського мистецтва є **золота пектораль** з Товстої Могили (Дніпропетровська область). Вона масивна, її вага **1 кг.**, діаметр **більше 30 см.** На ній три зони зображень, розділених товстими витими золотими джгутами. На нижньому ярусу символічно-образно зображені уявлення скіфів про потойбічний світ. Панування хаосу і сил смерті передано боротьбою тварин. У центрі – три сцени, де зображено коня і грифонів, що на нього напали, лев і леопард нападають на оленя і на кабана, собака женеться за зайцем, а на кінці композиції коники. Верхній ярус – світ людей, “космос”, що протистоїть хаосу. Середній ярус з чудового сплетіння рослинного орнаменту символізує “Світове дерево”, що поєднує два несхожих світи. У центральній частині верхнього фризу представлено ритуальне дійство – шиття одягу з овечої шкіри (золоте руно). Цьому ритуалу багато стародавніх народів приписували магичну здатність забезпечити багатство, і зокрема, приплід тварин. Найвідоміші серед курганів — Солоха й Гайманова Могила на Запоріжжі, Товста Могила та Чортомлик на Дніпропетровщині, Куль-Оба біля Керчі та ін. Більше про скіфське золото за покликанням:

<https://www.google.com/search?client=opera&q=Crsacmrt+pjkjnj+dsljtj&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:ef3cbc55,vid:B7dQh8yUba4,st:0>

Сармати. У III ст. до н. е. у володіння "царських" скіфів з-за Дону вдерлися кочові племена **сарматів**. Як і "царські" скіфи, вони належали до племен іраномовної групи. Сарматська культура була близька скіфській, але так і не перевершила останню. Сарматська кераміка зроблена без допомоги гончарного круга. Існувало ковальське, шкіряне, деревообробне, бронзоліварне виробництво, але рівня ремесел воно ще не досягло.

Грецька колонізація Північного Причорномор'я. VIII – кінець VI ст. до н.е. – це період так званої Великої грецької колонізації. Серед грецьких міст-держав найбільш відомі: Ольвія – її залишки знаходяться біля на південь від міста Миколаєва, Херсонес – на околиці сучасного Севастополя, Пантікапей – сучасна Керч, Феодосія – в Криму, Керкінітіда – сучасна Євпаторія. Найбільшим з цих

рабовласницьких держав було Боспорське царство з центром в Пантікапеї, яке виникло в V ст. до н.е. на Керченському та Таманському півостровах. Кожне місто-держава становило окрему рабовласницьку демократичну республіку. Верховна влада належала народним зборам, виконавча - колегіям і магістратам, обраним відкритим голосуванням. Управління містом здійснювала колегія архонтів з п'яти осіб. Окремими питаннями життя міст відали інші колегії. За винятком рабів, іноземців та жінок, всі жителі мали широкі політичні права. Внаслідок взаємодії еллінів та місцевих племен відбувався культурний поступ та взаємозбагачення народів, що населяли територію сучасної України. Великого значення набуло виробництво гончарного посуду, черепиці, виробів з дерева тощо. Високого рівня розвитку досягла торевтика (художня обробка металу). Проте поступово рабовласницька система господарювання вичерпувала себе. Поліси втратили можливість відкупатися дарами від навколишніх кочових племен і мусили захищатися від них силою. Це був крах для етнічно ізольованих міст-держав. Греки принесли на причорноморські землі найрозвинутішу на той час культуру. Діти вільних громадян вчилися читати, писати й рахувати, розуміли риторику, філософію, музику, займалися спортом. Випускники шкіл добре знали літературу, багато хто читав Гомера, знав напам'ять "Іліаду". У великій пошані була фізична культура. Влаштувалися відкриті змагання з бігу, метання диска й списа, м'яча, гімнастики, кулачних боїв тощо.

https://www.youtube.com/watch?v=nmSpatM_sxo

Тема 7. Європейська культура епохи Середньовіччя

<https://www.youtube.com/watch?v=-GDcHCBSbIE>

Епоха **Середньовіччя** поділяється на три періоди: 1. **Раннє** (кінець V – X ст.) – падіння Римської імперії, економічний занепад, постійні війни, грабежі, епідемії. 2. **Класичне** (XI – XII ст.) – відроджується економіка, формується феодальне суспільство, в містах виникають військові сили, що обмежує грабежі і війни. 3. **Пізнє** (XIV – XV ст.) – хрестові походи, розвиток науки, зародження гуманізму і початок епохи Відродження.

В епоху Середньовіччя починається історія народів таких європейських держав, як Англія, Франція, Німеччина, Швейцарія, Бельгія, Голландія, країн Піренейського, Апеннінського та Балканського півостровів, скандинавських країн — Данії, Норвегії, Швеції, а також Візантії, наступниці Східної Римської імперії. У результаті **Великого переселення народів** світ кочовиків, зокрема **гунів** поширився на землі, де раніше панував «римський порядок». Велику роль у житті народів середньовічної Європи відігравали **церква та релігія**, вплив мали і **традиції греко-римської культури та дух варварства**. Церква в перший період християнства пристрасно пропагувала відмову від плотських утіх, що стосувалося навіть шлюбу, схвалювалася невинність у шлюбі ("як брат і сестра"), зречення кохання і постриг у монахи у першу шлюбну ніч тощо. На Заході великі монастирі називались **абатствами**. Перші **християнські монастирі** виникли у IV—V ст. у Римській імперії. Це були общини аскетів, що займалися працею. Монастирі стали центрами поширення письменності й освіченості. З погляду науки, **християнство підкреслювало пріоритет віри над розумом**, запанували **ірраціоналізм та містика**, наука обґрунтовує існування Бога, **світські ж науки** — нісенітниця. Праця схвалювалася як засіб урятування від гріховності, матеріальна вигода зневажалася, а до власності молода церква ставилася негативно (ченцям подекуди забороняли говорити "твоє" і "моє").

Особливості середньовічного мистецтва: спіритуалізм (дух є першоосновою світу), іконопис та духовна музика (бо церква є замовником творів), мистецтво стало священним писанням для неграмотних, мистецтво вже не зображує природу, а є символом потойбічного, замість ідеалу гармонійно розвиненої людини пропагується багатство внутрішнього світу. Прикладом архітектури може служити гробниця остготського короля Теодоріха у місті Равена (526-530рр.) — груба простота, але купол — це моноліт діаметром 10,5м, а висотою 2,5м. Його везли з протилежної сторони Адріатичного моря, підвішеним між кораблями.

Культура Візантії відноситься до раннього Середньовіччя. Це **монархія**, де влада **василевса**, обмежувалася сенатом, державною радою і не була спадковою,

пропагувалася ідея божественного походження імператорської влади. Християнство, створивши образ боголюдини, вперше в історії культури прагнуло обґрунтувати істину, що **людина повинна бути людиною.** Навіть вертикальність людського тіла, оберненість обличчя до неба трактувалися як ознаки спрямованості до світу небесного. Разом з тим була помічена суперечливість природи людини, якій одночасно притаманні низькість, грубість. У візантійській культурі органічно **поєднувалися розкішна видовищність та витончений спіритизм.** Чудом архітектурного мистецтва є **храм святої Софії,** зведений у шостому столітті, всього за 5 років і 26.12.537р. освячений. Купол має діаметр 31.5м і прорізаний 40 вікнами, інтер'єр розрахований на тривале споглядання, мармур, золоті мозаїки, ікони, живописна гра світла і тіні. Спостерігачеві він здається створеним «не людською могутністю, а божим бажанням». Візантійська **скульптура** втратила характерну для античності велич і тілесність, розвивалася у вигляді дрібних декоративних рельєфів. З 730р. імператор Лев III **заборонив поклоніння іконам,** на місці ікон з'явилися **орнаменти, рослини, квіти, зображення птахів.** У 843р. **поклоніння іконам було відновлено.** Починаючи з XI ст. кожен із константинопольських патріархів будував **монастир,** що являв собою **комплекс будівель,** оточених фортечними мурами та баштами з храмом усередині двору. Показовим для монастирської архітектури є **комплекс афонських храмів** – монументальність поєднана з суворою мудрістю. **Символом неба, землі, раю і пекла** вважався церковний храм – «дім Божий». Зі сходу прийде друге пришестя Ісуса Христа, тому **алтар** розміщений у східній частині храму, саме там був центр землі – **Єрусалим з горою Голгофою,** на якій розіп'ятий Христос. На заході – приміщення для хрещення. У куполі розміщувалося **поясне зображення Христа Вседержителя,** в аспиді – **фігура Богоматері частіше у вигляді Оранти.** По сторонах від неї – **фігури архангелів,** у нижньому ярусі – **апостоли,** на парусах – **євангелісти,** на стовпах Благовіщення та стінах – **сцени з життя Ісуса та Марії,** на західній стіні – **Страшний суд.** Кожен день богослужіння був не простий спогад про давно минулі події християнської історії, але й те, що відбувається знову. У літературі особливої популярності набувають **життя святих та літургічна поезія** (Андрій

Критський, Іоанн Дамаскін). **Августин Блаженний, Фома Аквінський** – мислителі світової культури. До книги ставилися не лише як до витвору мистецтва, а й як до священного предмету, у якому зафіксоване божественне одкровення. **Каліграфічний почерк, мініатюри, заставки та ініціали букв органічно поєднувалися.** Книги коштували дуже дорого і високо цінувалися. Збереження та переписка книг були однією з державних функцій. Ще 425р. було засновано **Константинопольський університет**, де викладалися філософія, фізика, біологія, медицина, право, «вільні мистецтва». Архітектор Софіївського собору Анфімій написав твір **«Про дивовижні механізми»** (є пояснення оптичних властивостей запалювальних дзеркал). 673р. інженер і архітектор Каллініком винайшов **«грецький вогонь»**, що не гасне у воді.

Час від часу виникали спроби відступити від церковного канону, тому необхідною стала **інквізиція** - церковний суд у справах про ересі. Члени інквізиційних трибуналів мали особисту недоторканність і непідсудність місцевій владі та одержували необмежені повноваження щодо нищення єретиків. У боротьбі з єресями та іншими "ворогами християнської віри" Церкві та інквізиції допомагали духовно лицарські ордени.

У цей час виникає **іслам**, засновником якого є пророк **Мухамед**, а головним священним текстом – **Коран**, мова якого стала літературною арабською. Але вже в 7ст. відбувається поділ мусульман на **шиїтів** (імамами можуть бути тільки кровні нащадки Мухамеда) та **сунітів** (крім Корану визнають священним писанням *суну*, що є основою шаріату, вибирають імамів). **Мечеті** – культові споруди. **Ібн Сіна (Авіценна)** – 980 -1037рр. – написав 450 трактатів на різні теми з різних галузей науки.

Завдання для самоперевірки: 1. Порівняйте культуру Середньовіччя з греко-римською.

2. «Які байки розкажуть фізики про небо?!» - як ви розумієте цей вислів?

Тема 8. Європейська культура епохи Середньовіччя. Романський і готичний стилі

Своєї довершеності «картина світу» досягла у X-XII ст. саме в цей час формується **романський художній стиль** (пробудження інтересу до людської особистості). Прикладами служать: французька «**Пісня про Роланда**» - поема з 4002 віршів; іспанська «**Пісня про мого Сіда**»; німецька «**Пісня про Нібелунгів**». Складається образ **лицаря (рицаря)** як вірця, що уособлює ряд достоїнств. Поширюється **схоластика** – дослідження співвідношення знання та віри. Емоційне життя середньовічного простолюдина тяжіє до двох полюсів – християнської літургії і карнавальної сміхової стихії. Проте найповніше романський стиль відобразила архітектура: **храми, монастирі, замки** – масивні споруди з товстими стінами, маленькими вікнами і великою кількістю башт, іноді прикрашені з середини великими вишитими гобеленами, фресками, іконами, як з середини так і ззовні - скульптурами. Циркуль і лінійка часто регулюють образотворче мистецтво. Схемою кожного зображення служить геометрична фігура. Кожен, хто народився поетом – ставав зодчим. **Романський храм** – це тринефне (**неф** – видовжене приміщення, обмежене рядом колон) подовжене приміщення, що перетинається 1-2 трансептами (**трансепт** – поперечний неф в храмі, оформлений напівкруглою аркою). Внутрішній інтер'єр складається з **нартексу** – притвору, вхідного приміщення, за звичай розміщеного на заході, а на сході – головний неф закінчується **апсидою** (напівкруглий виступ з гранями, перекритий напівкуполом або замкнутим напівсклепінням). Приклади: **собор в Отені, церква святого Петра в Муасаці, церква святого Трохима в Арле, собор в Шатре, соборний комплекс в Пізі, замок графів Фландрських**.

Пізнє Середньовіччя починається з XIII ст. **Хрестоносці** захопили й пограбували Константинополь (1204). Четвертий Латеранський собор (1215) ввів **інквізицію** – судово-карну установу, підпорядковану папі, що вела жорстоку боротьбу церковників проти ересі. Середньовічні університети стали осередками науки і освіти: **Сорбонський у Франції, Оксфордський і Кембриджський у Англії**.

Настає період визволення міст від влади феодалів (**Магдебурзьке право** XIII ст.). У другій половині XII ст. виникає новий стиль культури – **готика**. Прикладами є лицарська культура, яка поєднує куртуазність, лицарські турніри, лицарську літературу, що складалася з поем, романів. **Архітектура сягає свого**

найвищого злету. Стрілчаті арки, великі стрілчаті вікна, прикрашені різнокольоровими вітражами, велика кругла розетка над головним входом, що символізувала «всевидяче око» Бога. Будівлі ніби зростають вгору за рахунок гострих стрілчастих шпилів. Численні гостроконусні арки, багатство скульптур, пишне оздоблення соборів пробуджували релігійно-містичні почуття. **Собор Паризької Богоматері (1163-1208), Собор Нотр-Дам у Реймсі, Ам'єнський собор, Вестмінстерське абатство, собор святого Петра у Кельні, Міланський собор, собор святого Віта в Празі, костел святої Анни у Вільнюсі.** Значне місце зайняв театр, що використовував народні елементи: танці, народні пісні, клоунади та елементи карнавалу. З мімічних містерій (релігійні процесії на честь свят) виросла **містерія**, що існувала понад 200 років. З містерій виросли театр **мораліте**, театр **фарсу**. Популярними були пародії на культові тексти, сатиричні вірші, любовні пісні.

Завдання для самоперевірки: 1. Складіть порівняльну таблицю романського та готичного стилів у різних проявах культури.

2. Опишіть яким ви собі уявляєте середньовічного лицаря.

Конспект до семінару 3. Культура Русі-України. Вплив християнства на розвиток культури та освіти

Збруцький ідол – зображення пантеону язичницьких богів.

«**Велесова книга**» написана алфавітом, близьким до кирилиці. З введенням християнства поширився алфавіт просвітителя Кирила (поєднання грецьких та слов'янських букв). Також поширені берестяні грамоти та графіті.

1037-1039р. в Києві укладений перший давньоруський літописний звід, також написане митрополитом **Іларіоном «Слово про закон і благодать».**

(Прославляє князя Володимира, як хрестителя Русі). 1056-1057рр. **диякон**

Григорій виготовив для новгородського посадника Остромира «**Остромирове Євангеліє**». **Літописи** – Київський 1037, Києво-Печерський 1073,

Новгородський 1079 – відомі за згадками, але до наших днів не збереглися.

Інформацію з них увібрала «**Повість минулих літ**» - 1113 ймовірно **Нестора**.

«**Ізборник Святослава**» 1073р. став першою руською енциклопедією.

Неоціненним надбанням стала **«Руська правда»** - збірка законів **Ярослава Мудрого**, складена на основі норм звичаєвого права, лягла в основу Литовського статуту і законодавства гетьманської доби.

Є певна політична заангажованість літератури, адже замовниками і читачами творів були князі та правляча верхівка. Також спостерігається певний тиск з боку Візантії. На противагу маємо описи життя давніх отців церкви, «власних» святих та мучеників: Бориса та Гліба, Феодосія Печерського та ін. Перше широке зібрання житійних творів є **«Києво-Печерський патерик»**, що містить оповіді про заснування і облаштування монастиря, обставини тогочасного монашого життя, різноманітні аскетичні подвиги і численні чудеса, які відбувалися в Києво-Печерській лаврі. Цінною пам'яткою є **«Повчання дітям Володимира Мономаха»** 1117р., що складається з трьох частин.

1185-1187рр. **«Слово о полку Ігоревім»** - неперевершений шедевр, майстерна форма, добір поетичних засобів, зв'язок з фольклорною традицією. Це слово-жаль з приводу страждань Руської землі.

Виходець із Чернігівської землі ігумен Данило на поч. XII ст. відвідав святі місця Палестини, прожив там 2 роки і все детально описав у **«Хожденіє Данила Зоточника»** - один із кращих творів середньовічної літератури.

Архітектура: Десятинна церква 989-996рр., церква **святої Софії** 1037-1044рр. – 13 куполів, уціліло від руйнування мозаїчне зображення Оранти, пізніше будуються 3-5 купольні храми: **Спасо-Преображенський** 1036 і **Борисоглібський** 1128 собори в Чернігові, **Успенська** 1073-1078, **Кирилівська** 1146 і **Василівська** 1183 церкви у Києві, **Михайлівський золотоверхий собор**, **П'ятницька церква** м. Чернігів.

Вишгородська ікона Богородиці, **Свенська ікона Богородиці** з Антонієм і Феодосієм Печерськими, **мозаїки Богоматері Оранти та Христа Вседержителя** із Софійського собору. Мініатюра **«Євангеліст Лука»** з Остромирового Євангелія – 1056-1057. Мініатюра **«Родина князя Святослава Ярославовича»** 1073

Художнє ремесло: **київська золота емалева діадема** XI-XII ст.: поруч з апостолами зображені дівочі голівки й «дерево життя». Вироби склоробів. У XI-

XII ст. на Русі з'явилися свої вчені-природодослідники. Київський монах Агапід займався медициною. Княгиня Євпраксія, онучка Володимира Мономаха написала трактат «Аліма» (мазі) у 30-ті роки XII ст., складався з 5 частин, 29 розділів.

<https://www.youtube.com/watch?v=6QBTYSq6jsA>

Культура Галицько-Волинського князівства.

У кін. XI ст. **Перемишль** був центром гірської країни, перша згадка про місто **981р.** На з'їзді у Любечі 1097р. прийняли рішення «Хай кожен тримає вотчину свою. Всеволод Ярославович роздав міста: **Володимир Волинський** – Давид Ігоревичу, Ростиславовичам: Володарю – **Перемишль**, Васильку - **Теребовль**». **1086р.** в «Повісті минулих літ» згадується місто **Звенигород. 1140р.** – м. **Галич** у Київському літописі. Праправнук Ярослава Мудрого Володимирко Володаревич володів **Звенигородом**, а **Перемишль** і **Галич** захопив. 1141-1144 – він займався внутрішніми справами. Його син Ярослав змагався з київським князем (Теребовльська битва) і зміг утримати міста за собою, встановив дружні відносини з Угорщиною і Візантією, зміцнив Галицьке князівство.

Володимир вперше згадується **988**. По заповіту **Ярослава Мудрого (1054)** **Волинь** дісталася одному з молодших синів Ігорю. Старший Ізяслав перевів Ігоря у Смоленськ, а **Волинське князівство** приєднав до своїх володінь. Але йшла боротьба і протистояння, поки **Володимир Мономах (1113-1125)** підкорив своїй владі **Волинь**, а потім передав її нащадкам. Останнім Мономахом був правнук Мстислав, який розділив землю між нащадками. Старший **Роман Мстиславович** отримав **Володимир**, а згодом приєднав і **Галич (1199)**. Про нього писали, що **боровся з половцями як лев, був сердитий як рись, знищував їх як крокодил. Він проходив їх землю як орел і був хоробрим як тур.**

Оборонна архітектура: башти донжон (круглі і квадратні), **міста-замки:** **Данилів, Кременець, Угровеськ, Холм**, бояри жили неподалік від міста, що також служило оборонним щитом. У побуті князів було багато красивих і дорогих речей.

Писемність: написи на речах, бронзові та кістяні писала на воскових табличках. У містах і церквах були школи.

1144 – Галицьке Євангеліє, Христинопольський Апостол XII с. Бучацьке Євангеліє XII-XIII ст. «**Повість про осліплення Волошка Василя**». **Галицько-Волинський літопис**.

Архітектура: **Успенський собор у Галичі – 1157**, **Успенський собор у Володимирі**, **церква Іоанна Златоуста (Холм)**, білокам'яна церква-ротонда у Перемишлі, храм святого Пантелеймона біля Галичі, **храм святого Юра** у Львові (є дзвін на якому написано, що він відлитий Яковом Скорою, русином).

Ікони: Ікона **Холмської Божої матері (Луцьк XII ст.)**, **Покров** – ікона Галичини XIII ст. (зберігається в Києві). **Дорогобузька ікона**. Ікона Юрія-змієборця на чорному коні із села Станині поблизу Дрогобича (XIV ст.).

Ювелірні прикраси: скроневі кільця, колти, сережки, браслети, намиста, хрести, вироби із слонової кістки, скла.

Галицько-волинська культура – складова давньоруської культури, але мала і власні риси. Також вона запозичила польські та чеські елементи архітектури.

Тема 9. Культура епохи Ренесансу

Відродження (XII-XVIст.) - перехідна епоха в історії культури Західної та Центральної Європи від Середньовіччя до Нового часу поділяється на три етапи: **проторенесанс** (передвідродження – XII-XIVст.) **кватроченто** (раннє Відродження – XVст.) **чинквеченто** – (Високий Ренесанс – XVI-XVII ст.). Культура Відродження пов'язана з переходом від аграрної до міської культури, розквітом товарного виробництва, потреб експериментального пізнання природи, зміною ставлення до людини. Ідеї про красу і гармонію світу, гідність людини, почуття юності, молодості, початку (античні боги, яких намагалися наслідувати люди Ренесансу, ніколи не старіли), поширення нестримного побутового індивідуалізму, авантюризм бачимо в творах митців.

<https://www.youtube.com/watch?v=3rH21N9KMs0>

Виникло сучасне **природознавство**. Географічні **відкриття Магеллана, Колумба, Васко да Гами**, відкриття Миколою **Коперником** (Польща)

геліоцентричної системи витіснили теоцентризм і замінили його на антропоцентричне світобачення. **Джордано Бруно** дійшов висновку про існування безлічі світів (за наказом інквізиції його було спалено на Площі квітів у Римі). У той же час лідери нової науки (І. Ньютон та ін.) займалися **астрологією, алхімією**. Загадкові пророцтва **Мішеля Нострадамуса** й досі бентежать багатьох людей. Характерні риси гуманістичного світогляду притаманні літературі. Італієць **Данте Аліґ'єрі** (1265-1321) у творі «**Божественна комедія**» стверджує, що **розум і знання** можуть допомогти людині пізнати свої гріхи і очиститися, але тільки **любов** дає пізнати вищу істину. **Франческо Петрарка** (1304-1374) - першим протиставив «божественному знанню» вивчення людини, перший гуманіст Італії, 21 рік він оспівував Лауру, яка була одружена з іншим чоловіком. Але, коли вона померла, оплакував її ще довгі роки. **Джованні Боккаччо** (1313-1375) – автор «Декамерона», розшукував пам'ятки культури античності. **Ніколо Макіавеллі** (1469-1527) – трактат «Государ» - ідея відповідальності діючого за власним вибором індивідуума. Жанр гротескного роману- **Франсуа Рабле** «Ганґратюа і Пантаґрюель». Автор близько 1800 п'єс **Лопе де Вега** («Собака на сні», «Мадридські води», «Кара - не помста»). Мігель де **Сервантес** Сааведра («Дон Кіхот» – пародія на лицарські романи і сатира на тогочасну дійсність). **Вільям Шекспір** – автор відомих на увесь світ творів: «Король Лір», «Гамлет», «Отелло», «Ромео і Джульєтта», «Юлій Цезар» та ін. Створюються бібліотеки, художні музеї, друкуються античні автори, в університетах створюються кафедри стародавніх мов. **Томас Мор і Томасо Кампанелла** - перші утопічні мислителі. **Микола Кузанський** (1401-1464) розробив вчення про збіг протилежностей: Бог є творчість, а людина створена за образом божим, тому людина також є творчість. Проти схоластики у медицині виступив німецький лікар **Парацельс** (1493-1541). Дослідженню анатомії присвятили свої роботи бельгієць **Андреас Везалій** (1514-1564) – «Про будову людського тіла». Італійський лікар **Марцелло Мальпіґчі** (1628-1694) використовував мікроскоп для вивчення будови людини. Французький хірург **Амбруаз Паре** запропонував

нову методику лікування вогнепальних ран, удосконалив техніку ампутації, запропонував ортопедичні винаходи.

<https://www.youtube.com/watch?v=njiWOrM7Eao>

Завдання для самоперевірки: 1. Назвіть ваш улюблений твір В. Шекспіра та письмово аргументуйте свій вибір.

2. Чому інквізиція досягає свого розквіту в період Відродження? Доведіть.

3. «Новому государеві, - писав Макіавеллі,- необхідно володіти природою як звіра, так і людини». Поясніть, що мав на увазі автор? Яка ваша думка з цього приводу?

Тема 10. Італійський живопис та скульптура епохи Ренесансу

Людині, якою її бачили італійські гуманісти епохи Відродження та зображували в своїх творах не було місця в тодішній Італії. Підприємці, що збагатилися, банкіри і купці **захотіли стати аристократами і відновити феодальні порядки**. Часто засновниками нових династій були **кондотьєри** (найманці), **жадні і жорстокі**, які «продавали» свою шпагу то одному, то іншому місту перед тим, як захопити владу. У Італії **не було політичної єдності, торгові війни** між містами були кривавими. Повстання придушувалися **вогнем і мечем**. Папа Александр VI, організовує вбивства, привласнює майно своїх жертв і в той же час закликає до об'єднання Італії! Правитель Мілана Галеацо Марія Сфорца закопує живими своїх жертв. Ось у яких складних умовах творили художники Ренесансу.

Почнемо з флорентійського майстра другої половини XV ст. **Верроккіо**, автора «Хрещення Христа», де постать ангела намалював його учень Леонардо да Вінчі, **кінної статуї кондотьєра Коллеоні** в Венеції, скульптури **Давида**.

Джотто «*Втеча в Єгипет*», «*Благовіщення святої Анни*» (перехід від ікони до об'єму)

Донателло створив скульптури з усіх боків повноцінні, але в той же час поєднав їх з архітектурою: скульптура юного **Давида**, **кінна статуя кондотьєра Гаттамелати** в Падуї.

Сандро Ботічеллі (1445-1510) – витончені «**Різдво**», «**Народження Венери**».

Леонардо да Вінчі (1452-1519) – танцюрист, співак, музикант, інженер (проекти мостів, деревообробних, друкарських, землерийних машин, підводного човна, танка, гелікоптера, парашута), математик, анатом, біолог, фізик, архітектор, географ, астроном... «**Мадонна з квіткою**» (*Мадонна Бенуа*), «**Мадонна в гроті**», «**Мона Ліза**» («*Джоконда*»), «**Мадонна з немовлям**» (*Мадонна Літта*). Видатний шедевр - фреска «**Тайна вечеря**», створена для трапезної монастиря Санта-Марія делла Граціє в Мілані.

<https://www.youtube.com/watch?v=uMnOzpGkE2c>

Папа римський хотів нагородити його небувалою для художника нагородою, але передчасна смерть у 37 років завадила **Рафаелю Санті** (1483-1520) стати кардиналом. https://www.youtube.com/watch?v=YhWo3cAy_6Y

«**Мадонна Конестабіле**», «**Мадонна в кріслі**», «**Мадонна в зелені**», «**Сікстинська мадонна**», «**Станца делла Сантьятура**» (кімната підпису), де скріплювалися печаткою папські укази. Рафаель був головним архітектором собору святого Петра в Римі. Після смерті Рафаеля будівництво собору продовжує Мікеланджело. <https://www.youtube.com/watch?v=ET0Jzw5MHSA>

Кульмінацією епохи відродження була творчість **Мікеланджело Буонарроті** (1475-1564), який скульптуру ставив вище за інші мистецтва: «**Давид**», «**Оплакування Христа**», серії скульптур «**Раби**» та «**Мадонна**». 1508р. Мікеланджело починає розпис **стелі Сікстинської капели** (600кв.м.), а фреска **на вівтарній стіні «Страшний суд»** займала 200кв.м. **Стіни капели** прикрашав фресками **Сандро Ботічеллі**.

Представником венеціанського живопису був **Тиціан Вечелліо** – один із чотирьох титанів Відродження. Він прожив 100 років, 80 з яких писав картини. Серед найвідоміших: «**Не торкайся до мене**», «**Флора**» «**Динарій кесаря**», «**Вознесіння Марії**», «**Введення Богоматері в храм**», «**Викрадення Європи**», «**Мадонна з немовлям і Марією Магдалиною**», «**Каяття Марії Магдалини**», «**Святий Себастьян**», «**Несіння Христа**» «**Оплакування Христа**» (остання картина) та ін.

- Завдання для самоперевірки:** 1. Назвіть роботу одного із титанів Відродження, яка вам **найбільше** сподобалася. Письмово поясніть, чому саме такий вибір ви зробили?
2. Як ставилися до художників, яких ми визнаємо геніями у часи, коли вони жили і творили?

Конспект до семінару 4. Ренесанс в українській культурі. Братства.

Ренесанс в українській культурі хронологічно не збігається з західноєвропейським : своєї вершини він досягає в XVI ст., у період кризи західного гуманізму та контрреформації. Одним із центрів духовної культури в Україні стала **православна церква**, становище якої було тяжким у зв'язку з наступом католицизму. На захист української православної церкви виступили **братства** – всестанові (об'єднували духовенство, міщани, шляхта, козаки), загальнонаціональні організації, що створювалися навколо церкви, сприяючи культурно-національному відродженню, відстоювали релігійні, політичні, національні, культурні права українців. **Братські школи** активно сприяли поширенню освіти. У Києві братська школа була заснована 1615р. , першим її ректором був письменник Іов Борецький. Виникає новий тип школи – **греко-слов'яно-латинська**. Першою такою школою стала **Острозька вища школа**, заснована 1576 р. **князем К. Острозьким**. У ній викладався курс «семи вільних мистецтв» (граматика, риторика, діалектика, арифметика, геометрія, астрономія). Першим **ректором** був відомий письменник **Герасим Смотрицький**.

Багато українців здобули європейську освіту: **Юрій Котермак-Дрогобич** https://www.youtube.com/watch?v=VUYjUSBow_0 (близько 1450-1494), був доктором філософії і медицини, ректором Болонського університету (1481-1482) , професором медицини Краківського університету (14487-1494). **Павло Русин** (?-1517) – поет, викладач, викладав у Кракові , Угорщині. **Станіслав Оріховський Роксолан** (1513-1566) – публіцист, оратор, філософ, історик. Навчався в університетах восьми європейських міст. Його називали «сучасний Цицерон», «Рутенський Демосфен». Українські гуманісти активно розробляють

ідеї теорії «природного права» та «суспільної угоди», роль в державі світської та церковної влади, неправомірність втручання католицької влади в світське життя. **Єзуїти** – члени чернецького ордену, створеного 1534р. для зміцнення могутності католицької церкви для **боротьби з «руським духом»**, відкрили в містах України низку колегій (23) – у Замості, Львові, Луцьку, Кам’янці-Подільському, Острозі.

Полемічна література- твори релігійного характеру, присвячені проблемі об’єднання православної та католицької церкви (1596 Берестейська унія). Відомо **близько 140 полемічних творів**, з яких близько 80 написані католиками та уніатами і близько 60 – православними. У Острозькій друкарні видані твори **«Ключ царства небесного», Г. Смотрицького, «Апокрисис» - відповідь на книгу єзуїта Петра Скарги про Берестейський собор.** Автор сховався за псевдонімом Христофа Філарета і таврує користолюбство, моральний розпад, розбещеність польських і українських магнатів, зрадників-єпископів. **Іов Борецький** «Протестація». Видатним полемістом був письменник **Іван Вишенський**, який став ченцем Афонського монастиря, часто відвідував Україну, **написав 17 творів.** Він виступав не тільки проти релігійного, а й проти соціального гноблення – з сарказмом змальовував розкіш, розгул і розбещеність світських і духовних феодалів, пограбування та гноблення народних мас. Стиль його творів - оригінальний, пристрасний.

1572 до Львова переїжджає **І. Федоров** і **1574** видає перші українські **«Апостол», «Азбуку»,** потім продовжує книгодрукування в Острозі (**Острозька Біблія**, слов’янською мовою, 1581). Друкарня Львівського братства продовжила традицію вітчизняного друку. У кінці ХУІ ст. в Україні діяло близько 40 друкарень. Книги прикрашалися книжковою графікою. **Мініатюри** Пересопницького Євангелія -1556-1561, **євангеліст Лука** (гравюра з Львівського Апостола 1574).

Національна особливість культури українського народу виявилася у фольклорі: народні думи і пісні, де героєм виступає козак-воїн, мужній лицар, захисник своєї землі. Значне місце у житті українців займали звичаї та обряди, зокрема: одруження (сватання, заручини, весілля), родини, хрестини, новосілля,

поховання (поминання душ через 9, 40 днів, один рік). Аграрно-календарні обряди: зимові (Святки з кульмінаційними датами 25 грудня (Різдво), 1 січня (Новий рік), 6 січня (Хрещення,)) та Весняні (Великдень, Трійця, свято Купала). У Острозькій школі, братських школах створювалися так звані **шкільні драми**. Ставилися драматичні твори на релігійні та міфологічні теми. В антрактах ставилися комедійні інтермедії на побутові теми. Поширеними музичними інструментами були **бандура, скрипка, сопілка, ліра**, а в Карпатах – **трембіта**.

Набув поширення портретний живопис: портрети **Петра Конашевича Сагайдачного** (гетьман реєстрового козацтва, навчався в Острозькій школі), **Василя-Костянтина Костянтиновича Острозького** (1576 заснував слов'яно-греко-латинську Острозьку академію, друкарню, науково-літературний гурток, був покровителем Львівського братства 1585), **Юрія Дрогобича** (Ю. Котермак вчився в Краківському та Болонському ун-тах. Доктор філософії та медицини, викладав в Болоньї, Кракові, праці відомі в Італії, Франції, Німеччині, Угорщині), **Герасима Смотрицького** (перший ректор острозької академії, письменник-полеміст), **Іпатія Потія** (письменник-полеміст, автор «Унія»), **Мелентія Смотрицького** (випускник Острозької академії, покровитель школи Київського братства, автор «Грамматіки Славенськія», реформував її у Київський колегіум).

Архітектура цього періоду ділиться на два типи: оборонні споруди (замки) і церкви. Прикладами є: **Вірменський собор у Львові 1363, костел святого Варфоломія м. Дрогобич 1392, Верхній замок у Луцьку, Кам'янець-Подільська фортеця, Хотинська фортеця, Покровська церква-фортеця в с. Сутківцях 1476, замок Паланок, Генуезька фортеця м. Судак, Бахчисарайський заповідник, Острозький замок (Кругла вежа), ансамбль площі ринок у м. Львів, Чорна Кам'яниця, будинок Корнякта – 1580.**

Церкви оздоблювалися **іконами**: святого **Юрія Зміборця** із с. Станія, **Богородиці з пророками** з церкви Підгородці, **Зішестя Святого Духа** в с. Потелич 1502, ікона Олексія Горошковича «**Успіння Богородиці** - 1547»

Завдання для самоперевірки: поясніть письмово, як ви розумієте висловлювання Є. Маланюка: «Так само, як Січ здолала створити на території

чужої держави мілітарну республіку, так суспільство здолало школами, братствами і безупинною боротьбою – створити «державу в державі» - « Руську річ посполиту». 2. Яку роль у становленні українського суспільства відіграла полемічна література?

Тема 11. Культура доби Просвітництва

Новий час – епоха, що охоплює період з XVII ст. до кінця XIX ст. Реформація, що почалася в епоху Відродження, проклала дорогу до переосмислення догматів християнства. Видатні **філософи** XVII ст. – Ф. Бекон, Т. Гоббс, Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц – звільнили філософію від схоластики і повернули її обличчям до науки. Основою філософського пізнання для них стала **не сліпа віра, а розум, що спирається на логіку і факти**. Для культурного життя характерна **різноманітність течій і напрямків**. З'являється світське мистецтво, народжується роман, як літературний жанр, опера, сучасний театр, архітектура масових забудов, виникають національні Академії наук, з'являються перші газети та часописи, міський транспорт. Світ тепер розглядається як **об'єкт**, на який спрямована людська активність, а сама людина – **суб'єкт**, вихідний пункт активності. Відбувається становлення таких наук: біологія, фізика, математика. Руйнується традиційна картина Всесвіту (1610р. італійський фізик, механік і астроном **Галілео Галілей** сконструював зорову трубу і побачив неосяжний Всесвіт). Німецький астроном **Йоганн Кеплер** відкрив три закони руху планет. Фізик, астроном та математик **Ісаак Ньютон** відкрив закон всесвітнього тяжіння, дисперсії світла. **Просвітництвом** називають період з другої половини XVII-по XVIII ст., що характеризується прагненням до перебудови суспільних відносин на основі розуму, «вічної справедливості», невід'ємних «природних» прав людини. Виникають теорії англійської політичної економії, утопічного соціалізму, а в мистецтві виникає сентименталізм і романтизм. Розвиток знань, зростання освіти розглядаються як рушійна сила суспільного прогресу. Особливо зростає престиж філософії, представленої: **Берклі та Юмом** в Англії; **Вольтером, Руссо, Гольбахом, Дідро** у Франції; **Кантом, Фіхте, Гегелем, Фейєрбахом** у Німеччині. Велике значення у розповсюдження ідей

просвітництва має видання 20-ти томної «Енциклопедії або тлумачного словника наук, мистецтв, ремесел» (1751-1776). Засновники видання – Дідро і Д'Аламбер. Енциклопедистів називали також просвітителями, бо їх метою було дати народові освіту і «просвітити» монархів відносно «істинного» людського суспільства. Ідеї Просвітництва втілилися в літературі: Д. Дефо «Робінзон Крузо», Дж. Свіфт «Мандри Гулівера», Бомарше «Севільський цирульник», «Весілля Фігаро», «Злочинна мати або Другий Тартюф». Гете («Фауст»), Шиллер («Вільгельм Тель», «Орлеанська діва»), та інші створили в Німеччині літературний рух «**Буря і натиск**». Вони виступали проти деспотизму, за справедливість, свободу, описували у своїх творах сміливих людей. У період Просвітництва виховання розуміли вже не просто як навчання мистецтва, а як засіб залучення до культури взагалі. Метою суспільного виховання проголошується створення людини-митця, оскільки «мистецтво» включало тоді також ремесла, мореплавство, лікування. Німецький драматург і мислитель Лессінг («Лаокоон, або про межі живопису і поезії» та ін.) висміював переконання, що мистецтво – це якась розвага для народу. Він стверджував, що мистецтво має навчити нас, що ми повинні робити і чого не повинні., навчати розрізняти добро і зло. **Завдання для самоперевірки:**1. Цирульник Фігаро говорить своєму панові: «Вашою єдиною працею було народитися... в той час як мені, загубленому у темній юрбі, мені лише для того щоб прогледуватися, довелося виявити більше знань і кмітливості, ніж їх було використано за сто років на управління всіма Іспаніями. І ви хочете змагатися зі мною?». Дайте письмову відповідь на питання: що ви думаєте з цього приводу?

Тема 12. Художні стилі в європейській культурі у XVII – XVIII ст.

Бароко (від італ. – вибагливий, химерний) – мистецький напрям, що народився в середині ХУІ ст. в Італії, кризовий стиль, що виникає на хвилі кризи гуманізму. Стиль характеризується *патетикою, театральністю, ілюзіонізмом, широким використанням гіпербол, складних метафор, прагненням до екзотики, нечуваного і незвичайного.* «Увесь світ – театр, а люди в нім актори» (В.

Шекспір). Багатьох митців почали цікавити трагедійні сюжети. Найяскравіше цей стиль виявився у архітектурі. Споруди надзвичайно складні, стіни будівель вигинаються, з них ніби виростають карнизи, фронтони, пілястри, обрамовані листвами різних форм вікна, ніші, прикрашені скульптурами. Італієць **Джованні Лоренцо Берніні** – автор колонади собору святого Петра у Римі та оформлення площі біля собору. Йому належать скульптурні портрети *Людовіка XIV, герцога д'Есте, групи «Аполлон і Дафна», «Екстаз святої Терези»*. **Бартоломео-Франческо Растреллі** (син італійського барокового скульптора Карло-Бартоломео Растреллі), який з 1716р. жив у Росії. Його твори: *Смольний монастир, Зимовий палац, Царськосельський та Петергофський палаці, Андріївська церква у Києві*. У живописі поширюється реалізм. **Караваджо** («*Лютніст*», «*Упевнення апостола Фоми*», «*Розп'яття апостола Петра*», «*Воскресіння святого Лазаря*») **Веласкес** (портрети, «*Венера з дзеркалом*», «*Меніни(фрейліни)*»). У картинах **Рубенса** (Фландрія) містика і екзальтація поєднуються із життєстверджуючою силою: «*Воздвиження хреста*», «*Зняття з Хреста*», «*Персей та Андромеда*», «*Сад кохання*», «*Союз Землі і Води*», «*Суд Париса*». У творах **Рембрандта** (Голландія) реалістично зображені люди з різних верств суспільства: «*Повернення блудного сина*», «*Даная*», численні портрети. У добу бароко починається формування класичної музики. Антоніо Вівальді, Йоган-Себастьян Бах, Георг Фрідріх Гендель, Йозеф Гайдн, Вольфганг Амадей Моцарт.

Класицизм (з лат. зразковий) - звернення до зразків і форм античного мистецтва як до ідеального естетичного еталона, зароджується у Франції в XVII ст., принципи виклав Н. Буало в поемі «*Мистецтво поетичне*». Служіння державі та королю – найголовніший обов'язок кожного. Культура класицизму суворо регламентована. Літературу було поділено на високу: *ода, трагедія, героїчна поема* та низьку: *комедія, байка, сатира*. Шедеври **Жана Батіста Мольєра** були створені і за таких умов («*Тартюф*», «*Дон Жуан*», «*Міщанин-шляхтич*»). **Архітектура класицизму** – це світ гармонії та симетрії: **Версальський палац** – архітектор **Лево і Мансар**, **арка-ворота Сен-Дені** – автор **Блондель**. Засновником класичного напрямку у живописі був **Нікола Пуссен** («*Смерть*

Германіка», «Царство Флори», «Венера і сатур»). **Жак Луї Давид** («Клятва Гораційів», «Смерть Марата»).

Рококо – (виник у Франції у XVIII ст.) стиль у зовнішньому і внутрішньому оздобленні будівель з застосуванням манірних, примхливих ліпних та різьблених прикрас з багатьма завитками. У побуті стиль проявився у меблях з інкрустацією, посуді, бронзі, фарфорі. Численні панно, шовк шпалер, золото прикрас, кришталеві люстри. Сюжети тільки любовні, еротичні, поглиблення інтересу до інтимного світу людини. Світ безтурботного життя у творах Ж.-А. Ватто та Ф. Буше.

Конспект до семінару 5. Освіта та наука в Україні в XVII-XVIII ст.

Українське бароко. Творчість Сковороди.

<https://www.youtube.com/watch?v=PTP6DbVAE8>

Середня ланка освітніх закладів була представлена народними училищами, семінаріями, колегіумами. Центром вищої освіти та науки стала **Києво-Могилянська академія**. У Слобідській Україні 1732 р. діяло 129 шкіл, 1740-1748рр. в семи із десяти полків Гетьманщини – діяло 866 шкіл. У західноукраїнських землях працюють уніатські школи для шляхетної молоді, підпорядковані ордену василіан. Перші спроби запровадити обов'язкову початкову освіту були здійснені в Гетьманщині. У 1760-1762рр. лубенський полковник І. Кулябко наказав сотенним правлінням всіх козацьких синів, здібних до науки посилати до парафіяльних шкіл, а нездібних, у літах перерослих, навчати військовій справі. 1765р. такі розпорядження розіслані по всіх полках.

1632р. заснована Києво-Могилянська школа митрополитом **Петром Могилою** (1596-1647, народився в родині правителя Молдови і Валахії, навчався у Львівській братській школі та єзуїтському колегіумі, західноєвропейських університетах, з 1632р. митрополит Київський і Галицький. 1631р. відкрив лаврську школу, яка 1632р. була об'єднана з Київською братською школою. Автор творів «Євангеліє учительне», «Служебник», чисельних полемічних праць. Похований у Києво-Печерській лаврі). Петро Могила прославився як меценат української культури. Він виділив кошти на реставрацію Софіївського

собору і будинку Києво-Печерського монастиря, 1635р. дав доручення розкопати зруйновану монголо-татарами Десятинну церкву.

На початку XVII ст. існували **друкарні: стаціонарні, пересувні, братські, церковні, приватні**. Найпотужнішою була Києво-Печерська друкарня. Найпопулярнішою книжкою став збірник проповідей **Й. Галятовського** «*Ключ розуменія*». «*Життя святих*» **Д. Туптала**, «*Вірші на жалосний погреб...П. Конашевича-Сагайдачного*» **К. Саковича**, *церковнослов'янсько-український словник Памва Беринди* з'являються у цей час. Після підпорядкування Київської митрополії московській патріархії (1686р.) **українське друкарство** **знало переслідувань з боку Москви**. Московська влада почала уніфікувати мову на московський зразок у виданнях, призначених для України.

Мемуарно-історична проза представлена літописами **Самовидця, Григорія Грабянки, Самійла Величка**. Основними джерелами були спогади самих авторів, свідчення очевидців подій, праці чужоземних авторів, перекази.

Досить популярними були вірші і пісні на громадсько-політичні теми, що відображали найголовніші події того часу. «**За світ встали козаченьки**», «**Не дивуйтеся, добрі люди**»

Образотворче мистецтво: **Портрет Б. Хмельницького В. Гондіуса** (сер. XVII ст.)

Архітектура: **Троїцький собор м. Чернігів – 1679-1689, Покровський собор – м. Харків, 1689, оборонна синагога в м. Жовква – 1692-1698, Георгіївська церква Видубицького монастиря в м. Київ – 1696-1701.**

Бароко (від італ. – вибагливий, химерний) – мистецький напрям, що народився в середині XVI ст. в Італії, стиль, що виникає на хвилі кризи гуманізму.

Культура бароко в Україні розвивається в другій половині XVII – XVIII ст.: багатобарвність, контрастність, мальовничість, посилена декоративність, динамізм, небачена вигадливість форм. **Українське бароко часто називають козацьким.**

Хрещаті дерев'яні храми, муроване зодчество Києва та Чигирини. **Преображенська церква у с. Великі Сорочинці – 1732р., Андріївська 1747-1757рр. (Растреллі) та Покровська – 1766р. церкви у Києві, Троїцький собор у**

м. Новомосковськ- 1775-1780рр., **Успенський собор Почаївської лаври - 1771-1783р.**, **палац Кирила Розумовського в м. Батурин- 1799-1803р.**, **собор святого Юра у м. Львів – 1744-1762р.** (Б. Меретин), **скульптурна група святого Юрія змієборця на фасаді, ратуша в м. Бучач - 1751 р.**

Особливістю козацьких соборів була **відсутність чітко виражених фасадів**: вони однакові з чотирьох боків, повернуті одночасно до всіх частин світу. Зеленого та блакитного кольору бані соборів прикрашені золотом або обліплені золотими зірками. Найбільшого розквіту українське бароко набуло за часів гетьмана **І. Мазепи**. Було закінчено спорудження **Спаської церкви Мгарського монастиря** та п'яти банної **церкви Всіх святих** у Києво-Печерській Лаврі. Барокового оздоблення набули **Софійський собор, Успенська церква Лаври, Михайлівська церква Видубицького монастиря**. По всій Лівобережній Україні **І. Мазепою** було споруджено **14 і оновлено 20 церковних храмів**.

Оригінальним явищем є портретний живопис, зображення гербів. Відомі майстри світського портрету: **Дмитро Григорович Левицький**, **Володимир Лукич Боровиковський** (народився у Миргороді). Центром малярства було м. Жовква на Львівщині. Основоположником школи **граверства** був **Олександр Тарасевич**. **Музичне мистецтво** – церковний мелодичний спів. Січова співацька школа готувала фахівців для церковних хорів. У Київській академії здобули музичну освіту **Максим Березовський та Артемій Ведель**, творчість яких сягнула європейських висот. У Глухівській співацькій школі навчалося 20 осіб в тому числі **Дмитро Бортнянський** (опери, балет, симфонія, більше 100 творів хорової церковної музики, «нашою мовою заговорив із цілим світом»).

Популярними стали романси **Климовського «Їхав козак за Дунай»**, **Сковороди «Всякому городу нрав і права»**, **Петренка «Дивлюсь я на небо»**

Театральне життя точилося в школах, поширення набув Вертеп – ляльковий театр, набув поширення кріпосний театр.

1798р. – видання **«Енеїди» І. Котляревського**, поява **«Історії русів»**, автор якої не встановлений. Творчість **Г.С. Сковороди (1722-1794)** – **«український Сократ»**, **«слов'янський Ж. Ж. Руссо»** - **поет, композитор, соліст, музикант, філософ**. **«Світ ловив мене та не спіймав»** - такі слова написані на надгробку

Сковороди. Його твори – підсумок бароковій літературі і початок просвітницького реалізму. Спадщина Сковороди є надбанням української та світової культури (загалом це 30 байок, вміщених у збірки «Байки Харківські» та «Сад божественних пісень»).

Завдання для самоперевірки: 1. Поясніть, як ви розумієте слова Сковороди «Світ ловив мене та не спіймав»?

2. Поясніть, як ви розумієте тезу Сковороди «Бог подібний фонтанові – нерівна усім рівність»? (До речі, цей напис є на 500 гривнях).

Тема 13. Культура XIX ст. Наука і техніка. Позитивізм і прагматизм

У період Нового часу розвиток знань, зростання освіти розглядаються як рушійна сила суспільного прогресу. Вже на початку 19-го століття почався поступовий переворот у машинобудуванні. **Олівер Еванс** був одним з перших, хто у 1804 році у Філадельфії (США) продемонстрував автомобіль з паровим двигуном. Технічною подією великого значення стала поява **нового класу моторів**, що їх сконструювали німецькі винахідники **Н. Отто** (1876 р.) і **Р. Дизель** (1897 р.). Ці компактні, високо економічні двигуни, що працювали на рідкому пальному, швидко знайшли застосування в першому автомобілі **Г. Даймлера і К. Бенца** (1886 р., Німеччина). З'являються більш швидкісні засоби пересування: паровози, пароплави. У 1825 році в Англії **Георг Стефенсон** збудував першу залізницю. Загальна довжина залізниць до кінця 19-го століття становила 1 080 000 км. Значні досягнення у військовій техніці: 1883 р. з'явився кулемет американського інженера **Х. Максима**, почалося створення **авіації**, флот отримав броньовані кораблі з гарматами великого калібру і підводні човни. У сфері електротехніки працювали такі відомі вчені, як француз **Андре-Марі Ампер**, два англійці **Майкл Фарадей і Джеймс Кларк Максвелл**, американці **Джозеф Генрі і Томас Едісон**. Але найбільш видатними стали відкриття відомого сербського та американського винахідника і фізика **Нікола Тесли**. Саме завдяки відкриттям Тесли створена дротова і бездротова передача електроенергії, сучасний мобільний зв'язок та Інтернет і ще багато іншого. У 1831 році Майкл Фарадей зауважив, що якщо мідний дріт рухається в магнітному

полі, перетинаючи силові лінії, то в ньому виникає електричний струм. Так з'явилося поняття електромагнітної індукції. Це відкриття створило ґрунт для винаходу електродвигунів. У 1865 році Джеймс **Кларк Максвелл** розробив електромагнітну теорію світла. Він припустив існування електромагнітних хвиль, за допомогою яких передається електрична енергія в просторі. У 1883 році **Генріх Герц** довів існування цих хвиль. Він також визначив, що швидкість їх поширення — 300 тис. км / с. На основі цього відкриття **Гульєльмо Марконі та О. С. Попов** створили бездротовий телеграф — радіо. Цей винахід став основою для сучасних технологій бездротової передачі інформації, радіо і телебачення, в тому числі всіх видів мобільного зв'язку, в основі роботи яких лежить принцип передачі даних за допомогою електромагнітних хвиль.

У галузі хімії в 19 столітті самим значним було відкриття **Д.І. Менделєєвим** Періодичного закону. На основі цього відкриття була розроблена таблиця хімічних елементів, яку Менделєєв побачив уві сні. Потім у відповідності з цією таблицею він припустив, що існують ще невідомі тоді хімічні елементи. Передбачені хімічні елементи скандій, галій і германій згодом були відкриті в період з 1875 по 1886 рр..

Бернар заклав основи ендокринології — науки про функції та будову залоз внутрішньої секреції. **Луї Пастер** став одним з основоположників імунології та мікробіології. На честь цього вченого названа технологія пастеризації — це спосіб термічної обробки в основному рідких продуктів. Ця технологія застосовується для знищення вегетативних форм мікроорганізмів для збільшення терміну зберігання харчових продуктів, наприклад пива і молока. **Роберт Кох** (нобелівський лауреат) відкрив збудника туберкульозу, бацилу сибірської виразки і холерний вібріон.

Хоча вважається, що перший комп'ютер з'явився в 20 столітті, але **Жозеф Марі Жаккар**, французький винахідник, в 1804 році придумав спосіб програмування роботи ткацького верстата. Ниткою можна було керувати, використовуючи перфокарти з отворами в певних місцях, в яких передбачалося нанести нитку на тканину. 19-е століття — це **століття промислової революції, століття електрики, вік залізниць**. Він зробив істотний вплив на культуру та світогляд

людства, в корені змінив систему цінностей людини. Поява перших електродвигунів, винахід телефону і телеграфу, радіо і нагрівальних приладів, а також лампи розжарювання суттєво змінили життя людей того часу.

Проте вже в середині ХІХ ст. виникають *ознаки кризи європейської культури*. Виходять філософські роботи, просякнуті духом ірраціоналізму і песимістичними настроями (Шопенгауер, К'єркегор). Люди надто повірили в силу природничих наук і наукового знання, котрі *виявилися безсилим в пізнанні екзистенціальної сутності людини*. Стало очевидним, що людська культура не вичерпується глуздом і розумом, а прилучення людини до культури не є гарантом прогресу її моральності. Людина, Бог, Свобода, Безсмертя, втративши свої традиційні місця опинилися в новому контексті. На зміну впевненості людини в абсолютних істинах приходить романтична іронія: виявлення безглузлого в доцільному, нікчемного в священному. **Карл Маркс** (1813-1883) відмічає, що капіталістичне виробництво вороже духовному виробництву, бо бачить в мистецтві вигідне вкладення капіталу, а художні твори цінує лише як предмети розкоші. **Фрідріх Ніцше** (1844-1900) з гнівом засуджує лицемірство буржуазної культури, стверджуючи, що історично закріплена у ній християнська мораль є «мораль слабких», які використовують її, щоб вижити. А це приводить до виродження людства. Панувати має «надлюдина: вольова», сильна, немилосердна особистість. Виникає **позитивізм** – філософський напрямок, який було створено з тези про те, що все справжнє, істинне, «позитивне» знання може бути отримано лише як результат дослідження окремих спеціальних наук або їх синтетичного об'єднання і що філософія як особлива наука, яка претендує на самостійне дослідження реальності, не має права на існування. Позитивізм зазначає, що людське мислення проходить три етапи розвитку: теологічний (релігійний), метафізичний (філософський) та позитивний (науковий). Вперше ця концепція була сформована **Огюстом Контом** (1798-1857) у 30-х роках ХІХ століття. Прихильники позитивізму вважають, що філософія не повинна займатися експериментально нерозв'язними проблемами: буттям, первинністю матеріального чи ідеального, атрибутами буття і т.п. Вона повинна **вивчати конкретні проблеми і добувати позитивне, доказові знання**. Такими

проблемами можуть бути: людина, її мова, наука, її мова та інші онтологічні, гносеологічні та ціннісні проблеми. Одні представники постпозитивізму **підносять роль науки, інші критикують її**, закликають стримувати науковий прогрес.

Прагматизм – це точка зору, яка націлена на розгляд практичних наслідків і реальних ефектів від тих чи інших дій. Іншими словами, можна сказати, що прагматизм – це певний світогляд, суть якого полягає в тому, щоб **оцінювати речі, ідеї або вчинки тільки з точки зору їх практичності й доцільності**.

Прагматизм ґрунтується на практичному підході до аналізу основних проблем дійсності, твердженні про те, що основною функцією людського мислення є подолання сумніву, вироблення засобів для досягнення мети та вирішення «проблематичної ситуації». Особливо зауважується на питаннях: а) істини: критерієм істинності знань є корисність та вірування (Ч. Пірс); б) відповідності знання практичному успіху діяльності людини (У. Джеймс); в) практичної ефективності життєвого досвіду людини (Д. Дьюї).

Завдання для самоперевірки: 1. Назвіть авторів німецької класичної філософії?
2. Вільна, цілісна, гармонійна особа була ідеалом усієї _____ філософії, вставте пропущене слово.
3. Якщо людина вибирає певний тип поведінки, вона має очікувати, що інші також можуть так себе поводити. Якому філософу належить ця думка?

Тема 14 Класицизм, романтизм, реалізм – провідні течії в культурі XIX століття

Класицизм отримав нові риси – чіткі критерії величного та низького, прекрасного і потворного у творах німецьких поетів: **Гете** «*Римські елегії*», **Шиллер** «*Розбійники*», «*Підступність і кохання*». Проте домінував **романтизм** - ідейний та творчий напрямок у мистецтві кінця XVIII-XIX століття, який поширився по всій Європі як відповідь на промислову революцію. Настрої безнадії притаманні героям французьких поетів **Г. Гейне**, **Д. Байрона**, німецького та американського письменників **Е. Гофмана** («Крихітка Цахес», «Життєва філософія кота Мурра») та **Е. По**. Формується жанр історичного роману

(Д.Ф. Купер, В. Скотт, В. Гюго). У мистецтві романтизм яскраво проявився у **Ежена Делакруа** («Свобода веде народ на барикади», «Алжирські жінки», «Хіоська різанина», *портрети Паганіні, Шопена, Данте, Вергілія*). У музичному мистецтві апогеєм досягає опера (Р. **Вагнер** «Тристан і Ізольда», Д. **Верді** «Аїда», «Травіата», Ж. **Бізе** «Кармен»). Джерелом тем та образів стали фольклорні музичні традиції для австрійця **Ф. Шуберта**, німця **Р. Шумана**, Поляка **Ф. Шопена**. У архітектурі класицизм проявився у стилі **ампір** – прагнення увічнити пам'ять про військові перемоги тріумфальними арками, колонами. Для декорації використовуються військові трофеї, зображення зброї, лаврові вінки, сфінкси, леви. Поступово виникає новий напрямок – **реалізм** – об'єктивне відображення дійсності, зображення людських характерів та умов життя (філософське підґрунтя реалізму у **Г. Гегеля** -діалектичній філософії. Світ- це система, що розвивається за своїми внутрішніми законами, всупереч волі окремих людей, але відповідно до «вищого задуму»). У літературі реалізм: **О. Бальзак** «Шагренева шкіра», «Гобсек», «Людська комедія» **Ф. Стендаль** «Пармський монастир», «Червоне і чорне». Провідними стають твори, які досліджують життя людини: **Ф. Достоєвський** «Злочин і кара», **Г. Флобер** «Мадам Боварі». У музиці: **Г. Берліоз** «Фантастична симфонія», «Реквієм», **Ж. Оффенбах** опера «Прекрасна Олена». У кінці XIX ст. Поширюється **натуралізм** - , що прагнув до точного зображення реальності, людського характеру. **Е. Золя** (цикл романів про родину Ругон-Маккарів). **Натуралісти** прагнули не краси, а правдивості, що породило глибоку кризу мистецтва. Як наслідок виникають альтернативи: **імпресіонізм** (від фран. враження,) - **Клод Моне** «Враження. Схід сонця», «Бульвар капуцинок у Парижі», «Жінки в саду»; <https://www.youtube.com/watch?v=gnd9zsh3cK8> **Едуард Мане** «Бар у Фолі Бержер», «Партія у крокет», «У човні»; **Огюст Ренуар** «Портрет Жани Самарі», «Гойдалка»; **Каміль Піссаро** «Бульвар Монматр»; у скульптурі – **Роден** «Мислитель», «Вічна весна» та **символізм** – найпомітніша течія в «**декадансі**» (занепад) – відверта спроба заперечити реалістичне мистецтво. **Символісти** намагалися знайти знаки явищ, таких, як Бог, Зло, Жіночність, тощо. Їх творчості властивий песимізм, зневіра в людині. Художник **Поль Гоген** «Звідки ми прийшли», «Видіння після проповіді», **Едвард**

Мунк «Крик». У літературі символізм зародився у поетів **Шарля Бодлера, Поля Верлена,** англійського письменника **Оскара Уальда.**

[https://www.youtube.com/watch?v=qWQWulO8X-](https://www.youtube.com/watch?v=qWQWulO8X-E&list=PLtuqATQ9gFUGbsnFDwkgv9WSyCRj7Z4EU&index=3)

[E&list=PLtuqATQ9gFUGbsnFDwkgv9WSyCRj7Z4EU&index=3](https://www.youtube.com/watch?v=qWQWulO8X-E&list=PLtuqATQ9gFUGbsnFDwkgv9WSyCRj7Z4EU&index=3) Ван Гог

Завдання для самоперевірки: 1. Вони говорили про сутінки культури, падіння моралі, неспроможність людини перед долею. Яка це течія в культурі XIX ст.?

2. Кому належать слова «Я маюю те, що зараз відчуваю»?

Конспект до семінару 6: Українська культура XIX століття.

<https://www.youtube.com/watch?v=oz6IRgRK91M> - перша половина XIX ст.

<https://www.youtube.com/watch?v=J9PdhZSX9c> - друга половина XIX ст.

В українському **національному відродженні** виділяють етапи: 1) період становлення національної інтелігенції, зібрання і вивчення історичного, етнографічного, фольклорного матеріалу освіченими людьми; 2) пробудження національної свідомості, використання народної мови, як літературної; 3) поява українських організацій, формування думки щодо політичної незалежності України.

1805р. – відкриття університету у **Харкові (Василь Каразін)**, 1820р. - у Ніжині засновано гімназію вищих наук. **1834р.** – відкриття університету у **Києві**. **1865р.** – відкриття **Новоросійського** університету. **1875р.** – відкриття **Чернівецького** університету.

На базі університетських друкарень видавалися наукові праці, збірки народної творчості, журнали, альманахи. **Михайло Максимович** – етнограф, поет, історик, перший ректор університету святого Володимира у Києві видав три збірки народних пісень: «*Малоросійські пісні*», «*Українські народні пісні*», «*Збірник українських пісень*». **1846 р.** була вперше надрукована «**Історія русів**». **1868р.** - створено товариство «**Просвіта**» у Львові. **1873 р.** – створено Літературного товариства імені Тараса Шевченка у Львові. **1892р.** - створено **Наукове товариство імені Т. Шевченка** у Львові.

Наука: **Михайло Остроградський** (1801-1862рр.) – вважається одним з провідних математиків середини XIX ст. фізик, 2001р. ЮНЕСКО внесла його до

переліку видатних математиків світу. **Ілля Мечников** (1845-1919рр.) - біолог, нобелівська премія по медицині, один з основоположників порівняльної патології, еволюційної ембріології, імунології і мікробіології, творець наукової школи. Відкрив явище фагоцитозу, розробив фагоцитарну теорію імунітету. **Іван Пулюй** (1845-1918рр.) - український фізик та електротехнік, винахідник, організатор науки, публіцист, перекладач Біблії українською мовою, громадський діяч. Встановив фундаментальні властивості й природу катодних і Х-променів. Фізик, винахідник, першовідкривач радіоактивного випромінювання. **Агатангел Кримський** (1871-1942рр.) - історик, письменник, перекладач, сходознавець, один із засновників АН), **Дмитро Яворницький** (1855-1940рр.) - мовознавець, історик, антрополог, дослідник історії українського козацтва, письменник).

Національно-суспільні рухи: **Володимир Антонович** (1834-1908рр.) - історик, етнограф, співорганізатор Київської Громади, **Михайло Драгоманов** (1841-1895рр.) - публіцист, історик, філософ, економіст, громадський діяч, засновник українського соціалізму, **Борис Грінченко** (1863-1910рр.) - письменник, педагог, літературознавець, етнограф, історик, публіцист, громадсько-культурний діяч, автор першого словника української мови, перших підручників з української мови, **Ісмаїл Гаспринський** (1851-1914рр.) - кримсько-татарський інтелектуал, просвітитель, видавник, **Павло Чубинський** (1939-1884рр.) - український етнолог, фольклорист, поет, громадський діяч, автор гімну України, **Юліан Бачинський** (1870-1940рр.) - публіцист та політичний діяч, автора праці «Україна уярмлена», опублікованої в 1895 році, де вперше, на теоретичних основах і через призму марксизму, обґрунтовано необхідність створення незалежної української держави.

Професор Харківського університету **Ісмаїл Срезневський** «Взгляд на памятники украинской народной словесности» (1834) доводив, що українська мова є не діалектом чи говіркою, а справжньою мовою, що має право необмеженого використання в літературі та науці. **Іван Котляревський** першим застосував у творчості народну мову, застосувавши її як літературну. Він також увів в українську літературу жанр оди, опери-драми, водевілю, дав зразки

ліричної поезії, що згодом стали народними піснями: «Видно шляхи полтавські», «Віють вітри, віють буйні», «Ой я дівчина полтавська». **Григорій Квітка-Основ'яненко** («*Конотопська відьма*», «Шельменко-денщик») заснував у Харкові 1789р. перший постійний театр, писав повісті, оповідання, нариси, фейлетони, п'єси та комедії. **«Кобзар»** (1840) **Т. Г. Шевченка** утвердив критичний реалізм в українській літературі. Прогресивна творчість Т. Шевченка вивела українську літературу на світову арену. До романтизму слід віднести М. Шашкевича, Т. Шевченка (створив образи позитивних героїв), М. Костомарова, П. Куліша. Твори **І. Нечуя-Левицького** («*Микола Джеря*», «*Маруся Богуславка*», «*Кайдашева сім'я*») є класичними зразками побутової повісті.

Музика: **Семен Гулак-Артемівський** (1813-1873рр., опера «*Запорожець за Дунаєм*»). **Михайло Вербицький** (1815-1870рр., автор 8 симфоній, увертюр та музичних творів). **Микола Лисенко** (1842-1912рр., автор багатьох сольних, хорових та обрядових пісень (більше 600зразків), опер «*Тарас Бульба*», «*Різдвяна ніч*», «*Чорноморець*», автор перших дитячих опер). **Соломія Крушельницька** (1872 - 1952) – оперна співачка, за життя визнана найвидатнішою співачкою світу.

1837 р. - «**Русалка Дністрова**» -перший український фольклорно-літературний альманах народною мовою, виданий у м. Буда силами членів гуртка «**Руська трійця**», створеного 1830р. **Маркіяном Шашкевичем, Яковом Головацьким та Іваном Вагилевичем.**

Образотворче мистецтво: **Василь Тропінін** «*Дівчина з Поділля*», картини **Т. Шевченка** «*Автопортрет*», «*Катерина*», «*Живописна Україна*». Картина **Василя Штернберга** «*Садба Тарновського в Качанівці*» - 1837р. **Микола Пимоненко** «*Святочне ворожіння*» -1888р., **Сергій Васильківський** «*Козаки в степу*» -1890р. **Ілля Рєпін** «*Запорожці пишуть листа турецькому султанові*»-1880-1891рр.

Скульптура: **Пам'ятник князю Володимира** – 1853р., пам'ятник генерал-губернатору **Арману Рішельє в м. Одеса (Іван Мартос)** – 1828р., пам'ятник **Б. Хмельницькому в Києві (Михайло Микешин, 1888р.)** .

Архітектура: **Резиденція православних митрополитів Буковини і Далмації в м. Чернівцях**- 1864-1882рр., **Володимирський собор у Києві**- 1862-1896рр., будівля **оперного театру в Одесі** – 1884-1887рр. Ансамбль круглої площі у Полтаві.

Зібрання історичних, культурних цінностей потребувало створення **мережі музейних закладів в Україні**: Миколаївський 1806р., Феодосійський 1811р., одеський 1825р., Керченський 1826р., Музей старожитностей при університеті у Києві 1835р., Херсонський музей у Севастополі 1890р., у Львові 1893р., Архівної комісії 1893р. та української старовини В. Тарновського 1902р. у Чернігові, природничий у Полтаві 1891р.. На базі приватних колекцій оформилися музеї образотворчого мистецтва у Харкові, Києві, Одесі, Феодосії.

Тема 15. Культура ХХ століття. Художні стилі та течії.

Модернізм (дослівно – “осучаснений”) – мистецький рух, виник через широкомасштабні та далекосяжні трансформації у західному суспільстві в кінці 19 – початку 20 століть. Традиційні форми мистецтва, архітектури, літератури, стали непристосованими до своїх завдань і застаріли. Філософська основа модернізму – це ідеї ірраціонального волюнтаризму німецьких філософів Артура Шопенгауера та Фрідріха Ніцше, інтуїтивізму французького мислителя Анрі Бергсона, психоаналізу Зигмунда Фрейда та швейцарського психолога Карла Густава Юнга.

Модернізм поєднує різноманітність відносно самостійних ідейно-художніх напрямів і течій: **експресіонізм, кубізм, футуризм, конструктивізм, імажинізм, сюрреалізм, абстракціонізм, поп-арт, тощо**, кожен із яких має власну ідейно-естетичну і художньо-стильову специфіку.

Експресіонізм (від латин. *expressio* - вираження) - стильова течія модернізму у європейському живописі як заперечення тенденцій реалізму, натуралізму та імпресіонізму. Відображення загостреного суб'єктивного світобачення через гіпертрофоване авторське «Я», напругу його переживань та емоцій, бурхливу реакцію на дегуманізацію суспільства, знеособлення в ньому людини, на розпад духовності, засвідчений катаклізмами світового масштабу початку ХХ ст. З усіх

напрямків нового мистецтва 20 ст. експресіонізм гостро відобразив конфлікт художньої особи, людини взагалі з трагічною й антигуманною дійсністю. 1905 року група з чотирьох німецьких художників у місті Дрездені за ініціативи Е. Л. Кірхнера сформувала об'єднання «Міст». 1911р. група молодих художників з подібними поглядами сформувала в Мюнхені творче об'єднання Синій вершник. Своєю назвою група завдячує картині В. Кандинського під однойменною назвою. Однак назва стилю експресіонізм повністю утвердила себе лише в 1913р. Дуже важко точно визначити межі експресіонізму, частково через те, що він перетинається з футуризмом, кубізмом, сюрреалізмом, дадаїзмом. Відомі майстри цього стилю - норвежець **Едвард Мунк** (1863-1944, саме картина «**Крик**» вважається своєрідною візиткою експресіонізму, адже тут власні переживання митця трансформовані в універсальний образ), , пізня творчість **Анрі Матіса** (1869-1954, "Відкрите вікно", "Пастораль", "Танець" передувала його "Музика, "Радість життя".), голландця **Вінсента Ван Гога** (1853-1890, "Підсонці", "Зоряна ніч",), які на своїх полотнах показали крайню напругу людських почуттів, що іноді переростає в стан афекту чи божевілля.

<https://www.google.com/search?client=opera&q=A.+МАтіс+найкращі+роботи+відeo&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:7133e711,vid:EztDIHjyLLs,st:0>

<https://www.youtube.com/watch?v=qWQWulO8X-E&list=PLtuqATQ9gFUGbsnFDwkgv9WSyCRj7Z4EU&index=3> -Ван Гог

Експресіонізм виявив себе і в літературі (**Франц Кафка** – 1883-1924, «Перетворення», «Замок»).

Кубізм — авангардна течія в образотворчому мистецтві початку ХХ століття якій притаманні підкреслено геометризовані форми, прагнення подрібнити об'єкти на стереометричні складові. Представники: іспанець **Пабло Пікассо** (1881-1973): «Оголена», «Скрипка», «Купання»; француз **Жорж Брак** (1882-1963): «Скрипка і палітра», «Круглий стіл».

Футуризм — авангардний напрям у мистецтві, що розвинувся на початку ХХ століття здебільшого в Італії й відстоював крайній формалізм, пропагував культ

індивідуалізму, відкидав загальноприйняті мовні та поетично-мистецькі норми. Це мистецтво антигуманізму, яке має відбити настання часу техніки. Спрямування *футуризму* можна виразити трьома «М»: місто, машина, маса. Загальне враження від картин футуристів – це відчуття певного хаосу: Джакомо **Балла** італієць - 1871 – 1958, Карло **Карра** італієць - 1881 – 1966, Давид **Бурлюк** українець - 1882 – 1967 («Кінь-блискавка», «Прихід весни і літа», «Час», «Українці»), Умберто **Боччоні** італієць - 1882 - 1916. Джіно **Северіні** італієць - 1883 - 1966.

Конструктивізм — авангардистський метод в образотворчому мистецтві, архітектурі, художньому конструюванні, літературі, фотографії, оформлювальні на декоративно-прикладному мистецтві, що розвинувся в 1920-х — початку 1930-х років. Характеризується суворістю, геометризмом, лаконічністю форм і монолітністю зовнішнього вигляду. Стиль помітно відрізняється від попередніх стилів повною зневагою до художньої виразності. У образотворчому мистецтві: **Казимир Малевич** (1879-1935, «Ворог», «Боягуз», «Нерон і Калігула в одній особі» та ін.), Фернан **Леже**, Девід **Бомберг**. У архітектурі спроба затвердити перевагу функціональності над декором, будівля складалася з функціональних елементів, через що в пресі 1930-х рр. стиль отримав назву «архітектура коробок». Архітектори-конструктивісти завжди прагнули до створення злитого образу будівлі. Будинки в конструктивному стилі сприймаються єдиним монолітним цілим і мають великі розміри. Напрямок конструктивізму в архітектурі не передбачає ні об'ємне, ні кольорове оздоблення. Практично всі будівлі в цьому стилі мають сірий, бежевий або білий колір, а різноманітність набувається завдяки використанню таких матеріалів, як бетон, метал і скло. Конструктивістська архітектура прагне бути гуманною. Щоб дотримувалися норми освітленості (інсоляції), вікна житлових будинків у жодному разі не повинні виходити на північ. Конструктивізм пропонує розміщувати будівлі під кутом до меридіану, оптимальним не тільки для інсоляції, а й вентиляції — цей параметр залежить від місцевої рози вітрів і градусів широти. Наприклад, для району Харківського тракторного заводу, за розрахунками, оптимальним був кут у 26 градусів до меридіану — він і ліг в основу орієнтації сітки вулиць селища.

Позбавлені цоколя конструктивістські будівлі виростають прямо із землі. Верхня межа також не визначена — карнизи відсутні. У більшості будинків немає підкресленого початку або кінця.

Імажизм (англ. *imagism*, від франц. *image* — образ) — школа в англійській та американській поезіях 1910-х років. Ще 1909 року англійський поет і філософ (учень А. Бергсона) Т. Е. Г'юм засновує «Школу імажизму». Він зазначав, що сутність поезії «виражається не стільки в простих геометричних видах, запозичених від архаїчного мистецтва минулого, скільки в нових, складніших формах, що асоціюються в нашому розумі із сучасним століттям машин». Головний принцип імажизму — це принцип «чистої образності» при несуттєвості тематики.

Імажисти намагаються відтворити не саму реальність, а переживання, враження, які виникають асоціативно. Звідси й тематика їхніх поетичних творів: природа, предмети, ефемерні почуття та емоції. Школа імажизму існувала недовго: вона розпадається вже наприкінці десятих років.

Імажинізм — формалістичний напрям у мистецтві й літературі початку 20 ст., що характеризується запереченням ідейності мистецтва і пошуками нових, зображальних засобів у поезії, зокрема створенням примхливих і не пов'язаних між собою словесних образів.

Важливе місце займає передуючий сюрреалізму плин - дадаїзм. **Дадаїзм** чи мистецтво дада (це слівце - не то дитячий белькіт, не то - марення хворого, не то шаманське заклинання) - це зухвала, епатуюча "антитворчість", що виникла в обстановці жаху і розчарування художників перед обличчям катастрофи - світової війни, європейських революцій. Це плин у 1916-1918 р. бентежив спокій Швейцарії, а потім прокотилося по Австрії, Франції і Німеччині. Дадаїзм у принципі відкидав усяку позитивну естетичну програму і пропонував "антиестетику". Для дадаїстів "розумне, добре, вічне" потерпіло крах, світ виявився божевільним, підлим, ефемерним. Програма дадаїстів полягала в руйнуванні будь-якого стилю, будь-якої естетики за допомогою "божевілля". Головним видом діяльності дадаїстів стало абсурдизоване видовище, войовнича "антихудожність", що, зокрема, виразилася у використанні предметів

фабричного виробництва в художніх композиціях. Наприклад, виставка живопису і графіки дадаїстів у Парижі в 1921 р. відбувалася в темряві, глядачі при вході обсипалися лайками, улаштовувачі виставки нявкали, грали в доганялки, зрідка запалювали сірника і т.п. Бунт дадаїстів був недовгим і до середини 20-х років вичерпав себе. Дадаїсти першими поклалися на Випадок як на головний робочий інструмент. Художники стали кидати на полотно фарби, надаючи барвистій речовині і силі кидка самим утворювати ірраціональні конфігурації. Сам творець розглядався при цьому як знаряддя, маріонетка якихось світових сил.

Сюрреалізм — напрям у мистецтві ХХ століття, якому властиві звернення до підсвідомих образів, звільнення від панування раціонального мислення, використання оптичних ілюзій та парадоксальне поєднання форм. Виник після Першої світової війни у Франції та активно розвивався до початку Другої світової війни. У 1924 р. з'явився "Перший маніфест сюрреалізму", написаний Андре Бретоном і переведений на всі європейські мови, був також заснований журнал "Сюрреалістична революція". З цього часу сюрреалізм став дійсно інтернаціональним рухом, що проявився в живописі, скульптурі, літературі, театрі, кіномистецтві. Вони не просто створювали новий стиль у мистецтві і літературі, вони, у першу чергу, прагнули переробити світ і змінити життя. Вони були упевнені в тім, що несвідоме і нерозумний початок уособлює собою ту вищу істину, що повинна бути затверджена на землі. Сюрреалістичне відношення до несвідомого, до стихії хаосу прямо виростає з дадаїстського "посіву". Однак спрямованість творчої активності в сюрреалістів була іншою: не просто руйнівної, а творчої через руйнування.

У мистецтві й літературі сюрреалізму поєдналися речі й несподівані образи, парадоксальні, контрастні та часто безглузді (Гійом Аполлінер, Луї Арагон, Поль Елюар, Андре Бретон, Рене Магрит, Леонора Керрінгтон, Володимир Куш).

Пабло Пікассо («Герніка», «Розп'яття», «Авіньйонські дівичі»). **Сальвадор Далі** (1904-1989) віртуозно зображував власні страхи, примарні сни, фобії, ілюзії, видіння підсвідомості. Для цього існував цілий ритуал. Далі сідав на стілець з важким ключем у руці і намагався задрімати. Лиш тільки із сонної руки

випадку ключ, художник схоплювався і кидався малювати. Так йому здавалося він зможе чіткіше запам'ятати своє видіння. До речі, журналістів, що займались творчістю митця, завжди дивувало як можна без алкоголю та будь-яких інших психотропних речовин мати таку феєричну уяву. Найвідоміші твори: **«Сталість пам'яті», «Жираф у вогні», «Передчуття громадянської війни (М'яка конструкція з вареними бобами)», «Обличчя війни», «Сон», «Розп'яття».**

<https://www.google.com/search?client=opera&q=П.+Пікассо+video&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:db8a8a9a,vid:1URj-NysRgM,st:0>

Абстракціонізм - абстрактне мистецтво, безпредметне мистецтво, конфігуративне мистецтво — одна з течій авангардистського мистецтва початку ХХ ст. *Це* мистецтво, що не відображує предмети реального світу, але використовує тіні та кольори для надання настрою. Абстракціонізм спрямований на те, щоб викликати у людини певні емоції та асоціації На сторінках журналу «Коло і квадрат» – теоретичного органу французьких абстракціоністів – М. Сейфор наполягав на створенні нового мистецтва – без функцій, без кордонів, без батьківщини. Твори абстракціоністів ніяк не пов'язувалися з дійсністю, це нагромадження кольорових плям та геометричних фігур. **К. Малевич**, наприклад, взагалі намагався звести живопис до двох кольорів – чорного і білого, малюючи чорні квадрати на білому тлі; пізніше він експериментував з одним лише білим кольором – малюванням білого на білому художник відстоював думку про «чисте почуття». Чимало теоретизувань залишили засновники й адепти нереалістичного мистецтва, **та їм так і не вдалося пояснити, чому глядач повинен у нагромадженні безпредметних зображень бачити «свою мрію», «метаморфозу себе самого», «звільнитися від форм природи» і т. ін.** Серед представників усіх абстракціоністських течій найбільшою популярністю користується ідея **імпровізації** як основи творчого процесу. Немає сумніву, що імпровізація може привести до цікавих наслідків у творчому процесі. Проте в теорії **В. Кандинського** вона є передусім **випадковістю, непередбаченістю творчого процесу.** Отже, теоретики абстракціонізму заперечують розуміння мистецтва як складного процесу творчості, як синтезу раціонально-емоційного відтворення дійсності. Суб'єктивізм, жонглювання складними явищами творчого

процесу, якими є імпровізація та інтуїція, призводять до знищення комунікативної функції мистецтва.

Поп-арт (англ. pop art, від popular art - загальнодоступне" популярне мистецтво) - напрям у художній культурі Західної Європи і США, для якого характерне використання і переосмислення образів масової культури. З'явився у 50-ті роки у Великій Британії та США і втілювався спочатку в малярстві та скульптурі. Естетика поп-арту була спрямована на естетизацію зовнішнього предметного світу, утвердження культу речі і задовольняла "жадання предметності", яке виникло після тривалого панування абстракціонізму.

Вперше слово "поп" з'явилося на одному з колажів **Едуардо Паолоцці** 1947 р. У 1956 р. слово "поп" з'являється у відомому колажі **Річарда Гамільтона** "Так що ж надає нашому сучасному домові такої різноманітності, такої привабливості?" Це мистецтво **"популярне, розраховане на масову аудиторію, недовговічне, мінливе, мистецтво, що легко розповсюджується і так само легко забувається, мистецтво дешеве, молоде, дотепне, сексуальне, трюкове"** і, нарешті, таке, від якого **"пахне великим бізнесом"**. Свого розквіту поп-арт досяг у 60-ті роки. Поп-арт намагався поєднати мистецтво і життя. Клаус Ольденбург говорив, що поп-арт - це мистецтво, яке не знає, що воно мистецтво. **Все може бути розглянуто як мистецтво, достатньо тільки назвати той чи інший факт або об'єкт "мистецтвом"**. Нерідко поп-арт розглядається як суто американське явище, що відтворює саме американський стиль життя. Однак паралельно до американського варіанта поп-арту своя концепція цього авангардного напрямку розроблялась і в Англії. У 1952 р. в Лондоні сформувалася група митців під назвою **"Незалежні"**, учасники якої досліджували художньо-естетичні можливості рекламних матеріалів. Серед її учасників - **Едуардо Паолоцці, Пітер Блейк, Лоуренс Елловей, Річард Гамільтон** та ін. У 1953 р. "Незалежні" провели семінар **"Паралель життя і мистецтва"**, а пізніше організували **Інститут сучасного мистецтва**, який влаштував виставки "Колаж і об'єкт" (1954), "Людина, машина і рух" (1955), "Це завтра" (1956). Учасники творчого об'єднання вивчали фотографії, рекламу, стиль життя великого міста з його стресами і т. п., порівнюючи при цьому візуальні образи і тексти. Англійські

митці цікавились оформленням американських ілюстрованих журналів, звертаючи особливу увагу на техніку рекламних фото, серійність образів, візуальні й семантичні контрасти. Художники дійшли висновку, що в рекламі відтворюється не весь об'єкт, а тільки його певна якість, що форми не винаходяться (вони вже існують), а тільки складаються у своєрідні блоки відеоряду. Таким чином утворюються стандартні візуальні образи, які несуть певну передбачену інформацію і викликають певні заздалегідь передбачені асоціації й емоції. Значну роль при цьому відіграє задоволення від "впізнання" в незнайомому знайомого. Проте в Англії, як, зрештою, і в інших європейських країнах та Японії, поп-арт завжди залишався дещо екзотичним авангардним явищем і не набув такого масового поширення, як у США. У 1964 р. один із найвідоміших майстрів американського поп-арту **Роберт Раушенберг** отримав "Гран-прі" на Венеціанському бієнале (традиційній всесвітній виставці сучасного мистецтва, що проводиться у Венеції кожні два роки, - у 2001 р. на 49-му Венеціанському бієнале вперше була представлена й Україна). Художники використовували мотиви буденного, загальнодоступного, банального й анонімного в житті, того, що легко можна впізнати. Телебачення, реклама, комікси, радіо, картинки з журналів, звичні образи масових засобів інформації стали об'єктом зображення в поп-арті і почали прирівнюватися до таких символів прекрасного, як, наприклад, "Джоконда" або Венера Мілоська. Іконографія поп-арту специфічна, вона охоплює портрети-символи естрадного співака Елвіса Преслі, президента Джона Кеннеді, актриси Мерлін Монро та багатьох інших культових постатей культури ХХ ст., "репродукції" картин Леонардо да Вінчі, Делакруа, Моне, Ренуара та Пікассо, натуральні ансамблі меблів, оздоблення ванних кімнат, друкарські машинки, поштові конверти, обкладинки книг, електроприлади, лампочки, вимикачі, фойє, каси, зали кінотеатрів, речі живописця, букви і слова (так званій "летризм"), консервні бляшанки і пляшки, взуття і одяг, обладнання барів і лікарень, магазинів, їжу й алкогольні напої, цигарки і недопалки, засоби транспорту - автомашини, пароплави, літаки... Всього навіть не можна перелічити. Так, твором може стати навіть вулиця міста,

якщо її (разом з автомашинами і перехожими) розглянути як об'єкт мистецтва й оголосити про це.

Художники поп-арту люблять використовувати прийом, започаткований ще дадаїстами: розміщення предметів у несподіваному і невідповідному їм місці, оточенні тощо. Предмет при цьому ізолюється від звичного контексту, набуває характеру знака-символу, пов'язаного з урбаністичним оточенням, новітньою технікою, реаліями сучасного буття. У цій системі цінностей на одному щаблі можуть опинитися Леонардо да Вінчі і Міккі Маус, живопис і технологія, халтура і мистецтво, кітч і гумор. Річ у поп-арті або зображується (в техніці живопису, графіки, фотографії), або імітується (наприклад, виготовлення муляжу), або демонструється реально, як вона є ("реді-мейд"). Причому, будучи зображеною, вона може трактуватися як ілюзійно, так і в манері рекламного образу.

Ольденбург, наприклад, виставляє прасувальну дошку з сорочкою і праскою на ній, вішалку, на котрій висить плащ, кеди і символічно фарбує блискучими акриловими фарбами частину своїх "експонатів". Том **Вассельман** оточує намальоване зображення оголеної жінки у ванній кімнаті реальними дверима, на яких висить рушник, репродукцією картини Ренуара. **Раушенбах** відверто епатував публіку, стверджуючи, що пара чоловічих шкарпеток не менш придатна для роботи, ніж олія і полотно. Характерним для поп-арту був і прийом імітації різних матеріалів. Створювалися гігантські бутерброди заввишки в три метри, скульптура у вигляді тюбика для губної помади, копії пляшок, лампочок. Муляжі "їжі" в Ольденбурга зроблені з гіпсу, картону, покритих акрилом. **Джоне** виставляв "Розфарбовану бронзу", що являла собою відлиті з традиційного для скульптури матеріалу банки пива. **Джордж Сігал** демонстрував гіпсові зліпки з моделей, розміщаючи їх у реальних просторах: у макетах м'ясних крамниць, у касах кінотеатру, у ванній кімнаті. З деякими його фігурами можна було навіть посидіти за одним столом. Предмети в поп-арті нерідко постають у несподіваних поєднаннях. Художники називають такий прийом "комбінаціями", а критики частіше - "**асамбляжами**". Серед прикладів асамбляжів - "Подарунок

Аполлону" **Раушенберга**, що являє собою заляпаний фарбами кухонний столик і прив'язане до нього помийне відро.

Енді (Ендрю) Воргол (Уорхол) (1928-1987) традиційно вважається провідним художником (або навіть і художником-засновником) поп-арту. Він походив із родини емігрантів першого покоління, карпатських українців-русинів.

У 1956 р. Енді Воргол вперше виїхав зі Сполучених Штатів, вирушивши у велику подорож по світу. Він побував у Японії, Камбоджі, Індії, Єгипті та Італії. Зрештою художник дійшов висновку, що його мистецькі амбіції виходять за межі суто комерційного мистецтва. Вперше після років навчання Воргол повертається до станкового живопису, заводить друзів у мистецькому середовищі центрального Мангеттена, цікавиться авангардними формами нових для себе видів мистецтва, зокрема танцю, театральних вистав і кіно. Створюючи картини **"Кока-кола" (1960), "Телефон" (1960) та "Консервні банки з супом "Кемпбелл" (1960- 1962)**, митець відштовхується від образів, знайдених у газетних і журнальних рекламах, коміксах та інших продуктах масової культури. У 1962 р. Воргол застосував техніку **шовкографічної репродукції** для перенесення образу безпосередньо на полотно, використовуючи при цьому як об'єкти рекламні трафарети, кадри з фільмів та фотографії. Його **портрети Елвіса Преслі, Елізабет Тейлор та Мерилін Монро** стали справжніми символами американського поп-арту.

У 1963 р. Енді Воргол переніс свою майстерню до нового приміщення - колишньої фабрики. Кожен із значних авангардних художників, хто приїздив до Нью-Йорка в 60-х роках, намагався відвідати "фабрику" Енді Воргола. Її атмосфера вседозволеності, нестримності й творчості радикально змінила уявлення про майстерню художника як тиху мансарду і створила відчуття постійного карнавалу, відкритого для всіх, сповненого нескінченного експериментування та драматичних подій. Її свобода надихнула ціле покоління митців. Після замаху на Воргола спочатку склалося враження, що він відійде від живопису і кіно, щоб вести активне світське життя і присвятити себе улюбленому виданню. Але Воргол зруйнував ці прогнози і протягом 70-х років

створив деякі із своїх найкращих та найвідоміших картин. Водночас він продовжував малювати і традиційні портрети на замовлення.

Мабуть, жодного художника не ототожнювали з поняттям масової популярної культури такою мірою, як Енді Воргола. Він був унікальної творчої широти митцем - не лише художником, а й антрепренером музичної рок-групи "Велвет Андеграунд" та її солістки Ніко, кінематографістом, якого оточували суперзірки - Ультра Вайолет, Тейлор Мід, Віва та Джо Даллесандро, видавцем численних журналів.

Багато місця у творчості Енді Воргола належить портретному живопису, традиційному жанру, який розкриває особистість та внутрішній світ людини. Використовуючи всі наявні засоби, він прагнув відобразити чари юності й краси, швидкоплинність часу й постійну присутність смерті. Замовники, як правило, приходили до нього в майстерню, де Воргол робив серію моментальних знімків фотоапаратом "Поляріод". Один із цих знімків обирався за основне джерело створення образу. Його збільшували, і зображення методом шовкографічної репродукції переносилося на полотно. Художник або розфарбовував полотно перед тим, як переносити на нього зображення, або ж малював уже по репродукованому портрету. Іноді комбінував обидва методи.

Картини із зображенням смертей і катастроф належать до найбільш потужних і приголомшливих виявів того постійного поєднання страху й зачарування, що його відчував Воргол у зв'язку із смертю й каліцтвом. Ці мотиви пронизують усю його творчість і присутні навіть у найпрекрасніших портретах його роботи.

Протягом десяти років (з 1963 по 1972) Енді Воргол працював як кінематографіст. За цей час він відзняв сотні кіноматеріалів і створив понад 60 фільмів, які пізніше, у 1972 р., вилучив із публічного показу. Дехто стверджує, що за цей короткий період він назавжди змінив уявлення про кіно як про мистецтво.

На всіх етапах своєї сорокарічної кар'єри Воргол, трансформуючись із комерційного ілюстратора-рекламіста на радикального новатора, з кінематографіста-початківця на майстра портретного живопису, зі скромного оглядача на зірку міжнародного масштабу, відігравав провідну роль в

утвердженні митців як головних фігур американського життя. Спадщина Воргола виходить далеко за межі його численних і різноманітних картин. Він залишив по собі ту свободу творчості, яку дозволяв самому собі й до якої заохочував інших, і ставлення до мистецтва як до серйозної праці, бізнесу, яке утвердилося завдяки його успіхові. Долучившись також до кіно і відео, світу моди, танцю, музики й видавничої справи, він довів практичну необмеженість можливостей творчого процесу.

<https://www.google.com/search?client=opera&q=Воргол+відео&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:1df6fac9,vid:CigcdErOmA0,st:0>

Тема 16. Політичне життя та культурний процес в Україні в XX- XXI ст.

У під російській Україні ідею незалежності вперше обґрунтував **Микола Міхновський** (1873-1924р., автор «Самостійна Україна», 1900р.). Суспільними діячами були **Євген Чикаленко** (депутат Державної Думи, видавав газету «Рада»), **В'ячеслав Липинський** (філософ, працював в місячнику «Украинская жизнь»), **К. Левицького** (1859-1941р., засновник Головної Української ради), **Д. Донцова** (1883-1973р., автор теорії інтегрального націоналізму, член Союзу визволення України), **Василь Вишиваний** (1895-1948р., український військовий діяч, австрійський ерцгерцог, полковник легіону УСС, політик, дипломат, поет), **А. Жук** (голова СБУ), **Михайло Галушинський** (командир УСС), митрополит УАПЦ з 1900 по 1944р.– **Андрей Шептицький**.

1906р. починає виходити «**Український вісник**», 1912-1917рр. в Москві виходить місячник «**Украинская жизнь**» під редакцією **С. Петлюри**.

Еклектика- поєднання різних історичних стилів в одному архітектурному ансамблі еволюціонує до стилю **модерн** – асиметричність планування, використання нових будівельних матеріалів (бетону, скла, литого заліза) для оздоблення будинків, естетика ламаних та гнучких ліній. На початку XX ст. збудовані: (**Бессарабський критий ринок у Києві**. (архітектор Г. Гай); **Будинок з химерами** в м. Київ-1901-1903р. В. Городецький), в українському архітектурному стилі - будинок **Полтавського губернського земства** -1903-1908р. (архітектор В. Кричевський, інтер'єри С. Васильківського), **Будинок**

страхового товариства Дністер у м. Львів (1905-1906рр., гуцульська сецесія - нові образи в мистецтві від візерунків до архітектури, архітектори І. Левинський, Т. Обмінський). Відкрито пам'ятник **І. Котляревському** в Полтаві, скульптор Л. Позен, 1903р. У Києві О. Мурашко, у Львові С. Новаківський заснували аматорські художні студії. З 1901р. у Києві діяло училище живопису, де викладали М. Пимоненко, Ф. Кричевський (1879-1947), М. Бойчук. В Одеському художньому училищі працювали К. Костанді та інші.

Відомі: портрет Лесі Українки (**І. Труш**, 1869-1941р.) – 1900р., **Олександр Мурашко** (1875-1919р.) «Дівчина в червоному капелюсі»-1902-1903р. 1904 р. **М. Лисенко** засновує в Києві музично-драматичну школу, з 1907р. в Києві починає діяти перший стаціонарний український театр **М. Садовського**.

Уже в березні 1917 р. в Києві було відкрито гімназію ім. Т. Шевченка та другу Кирило-Мефодіївську гімназію. За часів **П. Скоропадського** відкрито Київський державний український університет, Український університет у Кам'янці-Подільському, 24 листопада 1918р. заснована **Українська АН**, яку очолив відомий науковець **В. Вернадський** (1863-1945р., природознавець, засновник геохімії, біогеохімії, радіогеології, автор вчення про біосферу, ноосферу, космізм). У трьох її відділах (історико-філологічному, фізико-математичному, соціально-економічному) працювали історик **Д. Багалій**, економіст **М. Птуха**, математик **Д. Граве**, ботанік **В. Липський**, філолог **А. Кримський**, літературознавець **С. Єфремов**. У серпні 1918 була створена національна бібліотека Української держави, на початку листопада – Українська державна академія мистецтва, Державна археологічна комісія, Державний архів. Протягом 1917 р. виникло 78 видавництв, у 1918р. - вже діяло 212 друкованих видань.

М. Грушевський (1866-1934р., Голова УЦР, український історик, літературознавець, публіцист, автономіст, член партії соціалістів-федералістів), **В. Винниченко** (1880-1951р., письменник, член УСДРП, член УЦР, Голова Генерального секретаріату, Голова Директорії), **С. Єфремов** (1876-1939р., літературний критик, член УЦР, член Генерального секретаріату, академік УАН, засновник української журналістики), **П. Болбочан** (1883-1919р., військовий

український діяч, командир Запорозької дивізії, у квітні 1918р. за 4 дні звільнив Крим від російських більшовицьких військ), **Номан Челебіджихан** (1885-1918р., кримський татарин, організатор курултаю, голова першого уряду Кримської народної республіки), **П. Скоропадський** (1873-1945р., український військовий діяч, почесний отаман загонів Вільного козацтва, Гетьман Української Держави), **Д. Вітовський** (командир УСС, організував повстання «листопадовий зрив» з метою захоплення урядових установ у Львові), **Є. Петрушевич** (1863-1940р., правознавець, адвокат, Президент ЗУНР), **С. Петлюра** (1879-1926р., український військовий громадсько-політичний діяч, літератор, публіцист, член УСДРП, член УЦР, Генеральний секретар військових справ, з 11 лютого 1919 р. Голова Директорії УНР. Народився в Полтаві в сім'ї міщан козацького походження. Закінчив Полтавську духовну семінарію. На еміграції перебував у Польщі, згодом у Будапешті, потім у Відні, Женеві. 25 травня був убитий в Парижі агентом НКВС Шварцбартом), **Н. Махно** (1888-1934р., анархіст, повстанський отаман Півдня України, заснував Гуляйпільську республіку), **В. Липківський** (український релігійний діяч, засновник та митрополит Української автокефальної православної церкви).

Вперше в Україні відкрито пам'ятник **Т. Шевченку** в м. Ромни (**І. Кавалерідзе**, 1918р.). **Образотворче мистецтво: Г. Нарбут** (1886-1920р. Автор унікальної ілюстрованої абетки, графічних ескізів першої української гривні, герба УНР, редактор Української академії мистецтв 1918 р.) **«Еней та його військо»** -1919р.. Протягом ХХ ст. культура **модернізму** (від фран. сучасний) тяжіла до абстракції. Філософія модернізму – неможливість пізнання і відтворення сучасного світу засобами класичної культури. Відкидаючи реалізм, гуманізм, демократизм модернізм вдавався до філософських учень Ф. Ніцше, З. Фрейда, Ж.-П. Сартра, А. Камю. Модернізм визнає, що людство опинилося в глухому куті у результаті бурхливого розвитку цивілізації, традиційні цінності зазнали кризи, відносини людини з навколишнім світом носять суперечливий характер, людина самотня, відчужена від світу у «Башті із слонової кістки». Характерний вияв знайшов модернізм в мистецькій течії **експресіонізму**. Наростає протест проти насильства, війни, художні образи сповнені трагізму, суперечності. Поширена

абстракція – відсторонення художніх образів від конкретного сюжету, об'єкта (К. Малевич (1878-1935р.) Всі зусилля зосередив на кольорі, формі, русі). Найбільший вплив на модерністів України справив італійський **футуризм** (від лат. майбутнє – захоплення технікою, урбанізмом). Значне місце належить **авангарду** (від фран. передовий загін).

Олександр Архипенко (1887-1964р.) – закінчив рисувальну школу О. Мурашка, здобув всесвітню славу скульптора кубіста представник авангардизму у скульптурі.

Поворотом до Європи називає свою творчість режисер-новатор **Лесь Курбас** (1887-1937р.). Він створив «Молодий театр», його постановки: «Цар Едіп», «Гайдамаки», 1922р. створив театр «**Березіль**» - мистецьке об'єднання, орієнтоване на світову естетику, інтелектуалізм. У театрі працювали А. Бучма, Н. Ужвій, М. Крушельницький та ін. **П'єси М. Куліша** (1892-1937р.) «Народний малахій, 1928р., Мина Мазайло, 1928-1930р., Патетична соната, 1929р.» були безпрецедентним явищем культури радянського часу: герої Куліша втрачають свою душу, спотворюються і гинуть під тиском революційного фанатизму. **Михайло Бойчук** (1882-1937р.), створює великі фрескові розписи громадських споруд в Одесі та Харкові, переосмислює художні надбання давніх культур, відкриття авангарду, поєднує їх з українським іконописом, народним примітивізмом. Образи прості і наївні, але щирі і переконливі.

<https://suspilne.media/culture/181929-10-genialnih-ukrainskih-hudoznikiv-akih-znae-uves-svit/>

М. Хвильовий (1893-1933р.) не боявся чесно відображати історичну правду, з сумнівом і тривогою спостерігав процес переродження омріяного ним комунізму в тоталітаризм. Задушлива атмосфера що була створена навколо нього, врешті привела до зламу. **І. Багряний** (1906-1963р.) «**Тигролови**», **О. Теліга** (1906-1942р., ОУН, українська підпільниця, поетеса).

Відомі картини: 1923 - «Гуцул з квіткою», «Карпатська мати» **В. Касіяна**, 1925-1927- «Життя»: триптих («Любов», «Сім'я», «Повернення») **Ф. Кричевського**, 1931 - «Бій Богуна з Чарнецьким під Монастирищем в 1653р.» **М. Самокиша**. У стилі модерн споруджена будівля **Держпрому в м. Харків-1925-1928р.**

(конструктивізм), **будівля Верховної Ради УРСР** в Києві-1936-1939р .

Багряний Іван (1906-1963) – видатний поет, прозаїк, публіцист. Два ув'язнення частково відображені у романах «Тигролови», «Сад гетсиманський» (Шевченківська премія, 1992). Під час німецької окупації брав участь у підпіллі ОУН. З 1945 жив у Західній Німеччині. Памфлет «Чому я не хочу вертатись до СРСР?»

Білокур Катерина (1900-1961) – видатна художниця, що вчилася малювати самотужки, Народна художниця з 1956р., деякі картини не повернулися з виставки в Парижі. Відомі «Хата в Богданівці 1959 р.», «Колгоспне поле» та інші.
<https://vogue.ua/article/culture/art/10-shedevriv-vidatnoji-hudozhnici-katerini-bilokur-50693.html>

Горська Алла (1929 - 1970) – художниця і дисидент правозахисної течії. Була одним із організаторів і активним учасником КТМ «Сучасник» у Києві. 1964 року за виконання Шевченківського вітражу до вестибюлю Київського університету (був знищений) виключена зі Спілки художників, згодом поновлена. За участь в акціях протесту проти розправ над українськими правозахисниками була знову виключена, зазнала переслідувань з боку радянських органів безпеки. У квітні 1968 року поставила свій підпис під листом-протестом 139 діячів науки і культури до керівників СРСР у зв'язку з незаконними арештами і закритими судами над дисидентами. Трагічно загинула при нез'ясованих обставинах.

Джемільєв Мустафа (1943) – один із провідників кримськотатарського національного руху, правозахисник, учасник дисидентського руху, політв'язень. 1944р. депортований до Узбекистану. 1961р. приєднався до національного руху кримських татар за повернення на рідну землю. Упродовж 1966-1983 рр. заарештований 6 разів. Провів в ув'язненні 15 років. З 1991р. по 2013р. був головою Меджлісу кримськотатарського народу. Депутат ВРУ кількох скликань. Нині уповноважений Президента України у справах кримськотатарського народу.

Довженко Олександр (1894-1956р.) – видатний кінорежисер, письменник, громадський діяч, художник. Під час Другої світової війни написав визначні

кіноповісті «Україна в огні» та «Повість полум'яних літ». Завершальні кіноповісті – «Зачарована Десна» і «Поема про море».

Жданов Андрій (1896-1948) – радянський партійний і державний діяч. З 1946 року очолив кампанію посилення партійного контролю над культурним життям в СРСР, яка увійшла в історію під назвою «**Ждановщина**».

Івасюк Володимир (1949-1979) – композитор, понт. Один з основоположників української естрадної музики, автор понад 100 пісень. (Я піду в далекі гори, Червона рута, Водограй).

Каденюк Леонід (1951 - 2018) – перший космонавт незалежної України. 1997 року здійснив космічний політ на американському кораблі «Колумбія».

Корольов Сергій (1907-1966) – видатний учений-винахідник, конструктор ракетно-космічної техніки. 1937 року був репресований, звільнений 1938 року. Під час Другої світової війни займався проблемами оснащення бойових літаків реактивним прискорювачом на рідкому паливі. Після війни очолював розробку і запуск багатьох балістичних ракет, ракетноносіїв пілотованих космічних кораблів «Восток», «Восход». Під його керівництвом були сконструйовані супутники серії «Космос».

Костенко Ліна (19.03.1930) – видатна поетеса, громадська діячка, автор вислову: нації вмирають не від інфаркту, спочатку їм відбирає мову.

Лебедєв Сергій (1902-1974) – дослідник в галузі електротехніки, розробник і конструктор першого комп'ютера в СРСР.

Лук'яненко Левко (24.08.1928, с. Хрипівка на Чернігівщині - 2018) – видатний політичний і громадський діяч, дисидент, дипломат, юрист. Разом із І. Кандибою створив Українську робітничо-селянську спілку 1959 року, яка мала програму легального виходу України з СРСР, за що був засуджений до смертної кари, заміненої на п'ятнадцятирічне ув'язнення (1961-1976). Один із організаторів Української Гельсінської спілки, за членство в якій відбув друге ув'язнення (1977-1988). 1990 року створив Українську республіканську партію. Народний депутат України кількох скликань (1990-2007, з перервами). Автор Акту проголошення незалежності України 24.08.1991 року. був першим послом України у Канаді (1991-1993). Герой України (2005).

Миколайчук Іван (1941-1987) – актор, сценарист, режисер, один з фундаторів українського поетичного кіно. Найвідоміші образи – молодого Т. Шевченка у фільмі «Сон», Івана Палійчука (Тіні забутих предків), козак Василь у «Пропала грамота». Поставив фільми «Вавилон - XX», «Така пізня, така тепла осінь».

Світличний Іван (1929-1992) – поет, публіцист, перекладач, літературний критик. Ідейний натхненник українського національного руху, духовний провідник шістдесятників. Двічі заарештований за статтею «Антирадянська агітація та пропаганда». 1972р. засуджений на 7 років таборів суворого режиму та 5 років заслання. Звільнений 1983 р. важкохворим.

Стус Василь (1938 - 1985) – видатний поет, правозахисник, член УГГ, герой України 2005.

Чорновіл В'ячеслав (1937- 25.03.1999) – видатний політичний і громадський діяч, журналіст, видавець, публіцист. Активний учасник національного руху «шістдесятників». Перебував в ув'язненні 1967-1969, 1972-1979, 1980-1985. Редактор підпільного «Українського вісника» (1970-1972, відновив 1987), член Української Гельсінської Спілки.

Зверніть увагу на образотворче мистецтво: **Тетяна Яблонська** «Хліб» - 1949р.,

Марія Приймаченко «Гороховий звір» - 1971р., **Білокур Катерина** «Хата в Богданівці» - 1959р.; пам'ятник засновникам Києва скульптора Василя Бородея. Закон Верховної Ради України “Основи законодавства України про культуру” (1992 р.) проголосив курс українського уряду на формування національної ідентичності.

Перепис 2001р. показав, що українська мова є рідною для 67,5% населення України. 25.04.2019 р. ВРУ ухвалила Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». У вересні 2017 р. ВРУ ухвалила Закон України «Про освіту». 2020 р. вступив в дію Закон «Про загальну середню освіту». 2018/2019 н. р. розпочав перехід загальної середньої освіти на 12-річне навчання, стартувала НУШ.

Україна є однією з європейських країн, які мають багатовікову історію. Наша країна — найбільша за площею держава Європи, а за чисельністю населення посідає п'яте місце. Територіально, культурно й ментально Україна завжди

належала до європейської цивілізації. Перед країною стоїть завдання забезпечити реалізацію своїх національних інтересів у динамічному світі. Успіх будь-якої нації у XXI ст. залежить від її спроможності реалізувати свої національні інтереси через участь у процесах глобалізації.

Україна бере активну участь у всіх програмах ООН, надаючи великого значення діяльності цієї організації. Також Україна взаємодіє зі спеціалізованими установами ООН та іншими міжнародними організаціями з багатьох питань, уключаючи боротьбу з бідністю, охорону навколишнього середовища, удосконалення системи охорони здоров'я тощо.

Після Революції гідності, на початку російсько-української війни, наша країна відмовилася від позаблокового статусу й узяла курс на вступ до НАТО.

Членство України в Раді Європи також є важливим чинником інтеграції нашої країни в єдиний європейський правовий простір завдяки приведенню національного законодавства відповідно до європейських норм. Основні напрями співробітництва України та Ради Європи полягають у забезпеченні прав людини й соціальної єдності, реформуванні судової системи, боротьбі з корупцією.

На початку XXI ст. в Україні виникли різні військові, економічні, політичні, соціальні та культурні проблеми, які потребують не тільки мобілізації внутрішніх ресурсів, а й згуртування суспільства, активної міжнародної співпраці для національної оборони й розвитку. Зокрема, важливою є співпраця зі США, Китаєм, країнами Європейського Союзу. Серед пріоритетних завдань: просування українських технологій, боротьба за ринки збуту для сільськогосподарської та промислової продукції, пропагування української освіти.

На початку XXI ст. Європа обережно ставиться до подальшого розширення ЄС, узявши певну «паузу» щодо прийняття нових членів. З іншого боку, Україна докладє зусиль для приведення національних стандартів життя до стандартів ЄС. Визнанням прогресу України на цьому шляху стало встановлення в 2017 р. безвізового режиму між Україною та країнами-членами Європейського Союзу.

У грудні 2023р. – ЄС прийняв рішення про початок переговорів про вступ України до ЄС.

Новий Закон України «Про освіту» передбачає такі ключові компетентності:

вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість і фінансова грамотність.

Нова модерністська генерація в українській літературі: О. Забужко, В. Неборак, Ю. Андрухович, С. Павличко, Ю. Покальчук, О. Ірванець. Творчість літературних груп і об'єднань “Бу-ба-бу”(Львів), “Лугосад”, “Пропала грамота”, “Нова дегенерація”.

Справжнє піднесення українська література переживає нині. Найтиражнішими стали твори **В. Шкляра** «Чорний ворон» 2009, **С. Жадана** «Ворошиловград» 2010 (фільм Дике поле), перший прозовий твір **Л. Костенко** – роман «Записки українського самашедшого» 2011. Прочитайте уривки з роману:

«Предки мої, що ви зробили не так, що нащадки потрапили в таку халепу? – Не мали письменників, чутних для світу, – каже він. – Не створили ні Божественної комедії, ні людської. – Мова, – сказав я. – Віками дискримінована мова. Колоніальне становище». «Мужчини імперських націй мислять категорією сили. Мужчини поневолених, але гордих націй мислять категоріями свободи. А такі, як оце ми, все надіються, що якимось воно буде. Не буде. Люди, які пережили критичну масу принижень (і стерпіли!), не можуть бути повноцінними громадянами. Фактично я теж неповноцінний громадянин, бо я терплю». «1 грудня, дев'ята річниця референдуму, коли на руїнах імперії постала наша Незалежність. Синій птах з перебитими крилами, майже до смерті закльований двоголовим орлом». «Сиділи колись за залізною завісою, ловили кожну вісточку

зі світу – інформація була нашою здобиччю. Тепер ми – здобич інформації». «Нова каста з'явилася у нашій незалежній країні – Ті, кого охороняють».

Музичне мистецтво: Державний заслужений академічний народний **хор ім. Г. Верьовки**, Танцювальний **ансамбль ім. П. Вірського**, народна хорова капела «**Думка**», колектив Національної опери України, етнографічний хор «**Гомін**». У жанрі популярної музики здобутком є перемоги українців на Євробаченні: 2004р. – **Руслана**, 2016р. – **Джамала**, 2022р. – гурт «**Калуш**». Значної популярності набули гурти «Океан Ельзи», «Тік», «Дзідзьо» та ін.

Нонконформізм (незгода) – активне несприйняття загальноприйнятого ладу, норм, цінностей, традицій, або законів.

Конформізм – настанова на те, щоб бути як усі.

Томос – офіційний документ, який надають новій автокефальній Церкві, де визначається її право бути незалежною і самостійною в управлінні. **5 січня 2019** Вселенський патріарх Варфоломій підписав Томос про автокефалію Православної церкви України

Поп-арт (від англ. pop-art — популярне мистецтво) —художній рух, для якого характерне конструювання колажів, використання й перероблення символічних і знакових об'єктів.

Функціоналізм — напрям в архітектурі, характерними ознаками якого є першочергова увага до практичного призначення будівель, використання досягнень науки й техніки, застосування нових матеріалів, економічність, надзвичайна простота форм, відмова від декору. Палац культури залізничників у м. Харків.

Хай-тек, або високі технології (англ. *hi-tech*) — естетична течія, яка виникла в 70-х роках ХХ ст. під впливом технічного прогресу; стиль в архітектурі та дизайні, що передбачає широке застосування високотехнологічних матеріалів і конструкцій. Національний спортивний комплекс «Олімпійський» у м. Києві.

Використана література:

1. Сабадаш Ю.С. Культурологія Курс лекцій. – К.: Ліра, 2021. – 216 с.
2. Сабадаш Ю.С., Гончарова М.О., Дабло Л.Г. та ін. Культурологія. - К.: – Ліра, 2021. - 432 с.
3. Сандюк Л.О., Щубелка Н.В. Основи культурології. - К.: Центр
4. учбової літератури, 2021. – 400 с.
5. Закович М. Українська та зарубіжна культура / М. Закович. – К.: Наша культура і наука, 2001. – 440 с.
6. Пестишева Г.І. Українська та зарубіжна культура. Курс лекцій.- Володимир-Волинський.: «Інтас», 2002. – 263с.
7. Подольська Є.А. Культурологія: Навчальний посібник: Вид 2-ге, перероб та доп. / Є.А. Подольська, В.Д. Лихвар, К.А. Іванова. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 392с.
8. Греченко В. А., Чорний І. В., Кушнерук В. А., Режко В. Історія світової та української культури: Підруч. для вищ. закл. освіти. – К.: Літера, 2000. – 464 с.
9. Історія світової культури: навч. посіб. / Л. Т. Левчук. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К., 2010. – 400 с.
10. Підручник: Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. В. Кордон. – 3-тє вид. – Київ: Центр учб. літ., 2010. – 575 с.
11. Історія Української культури: Курс лекцій. – Вид-во «ФІНН» , 2010. – 408с.

Інформаційні ресурси

1. <http://pidruchniki.ws/kulturologiya/>
2. <http://www.info-library.com.ua/books.html>
3. http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/Kulturologia_Turmenko_2010.pdf

Словники

1. Антофійчук В.І. Культурологія: термінологічний словник / В.І. Антофійчук. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 159 с.
2. Гінтерс З В. Культурологічний словник-довідник / З.В. Гінтерс. – К.: Професіонал, 2006. – 327 с.
3. Корінний М.М. Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К.: Україна, 2000.–184 с.
4. Митці України. Енциклопедичний довідник. – К.: ІСБН, 1992.–847 с.